

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

ULUS – DEVLET

Yüksek Lisans Tezi

Yunus Ali Dağbaşı

Danışmanı Prof. Dr. Mehmet Emin Artuk

İstanbul, 2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

ULUS – DEVLET

Yüksek Lisans Tezi

Yunus Ali Dağbaşı

İstanbul, 2006

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

1. GİRİŞ	1
2. MODERN DEVLET; ULUS – DEVLETİN MEŞRUIYETİ	3
2.1 Ulus – Devletin Meşruiyet Kaynağı “Ulus”	15
2.1.1 “Ulus” Kavramının Hukukiliği	19
2.1.2 “Ulus” Kavramının Siyasallığı ve İktidar	23
2.1.3 “Ulus”un Doğallığı	27
2.1.4 “Ulus”un Modernliği	34
2.2 Değerlendirme	41
3. “DEVLET” VE “ULUSÇULUK” ANLAYIŞI	
3.1 “Devlet” Anlayışını Tanımlama Denemesi	47
3.2 “Ulus – Devlet” Tipolojisi	50
3.2.1 Temel Unsurlar	52
3.2.2 Yapısal Çerçeve	61
3.3 “Ulusçuluk” Anlayışının Tanımlama Denemesi	67
4. KİMLİK, VATANDAŞLIK VE ÖTEKİ	
4.1 Yurttaşlık Cemaati ve Çok Kimliklilik	73
4.3 Öteki Kimliği ve İmajı	83
5. SONUÇ	87
KAYNAKÇA	92

GİRİŞ

İnsanlık var oldu olalı yönetenler ve yönetilenler ola gelmiştir. Yönetim erkinin zirvede olduğu kurum ise devlettir. Daha açıkçası devlet, insanlık tarihi boyu hep var olmuş ama devletlerin sıfatları ve sistemleri farklı olmuştur.

Devletin neredeyse sonsuz alanından sıyrılarak bilimsel şekilde çerçevelenmesi, bu tezin sınırlarını oluşturmuştur. Ancak modern devleti tanımlarken, onu kendisinden öncesi dönem anlayışından ayıran ve farklılaştıran noktaları belirleyeceğimizden, genel devlet tanımını baştan yapmakta fayda vardır. Kısa ve üzerinde neredeyse ittifak edilen devlet tanımı; toprak, insan ve otorite unsurlarını içinde barındıran tanımdır. *Devlet: belli bir toprak parçası üstünde yaşayan insanların oluşturduğu en üstün otorite ve güce sahip olan kurumdur.* Bu tanım her türlü devleti ve devlet sistemini kapsar. Konumuz olan modern devlet de bu tanımın içindedir. Ancak modern devletin ana unsuru “Ulus - Devlet” olmasıdır.

Ulus – Devlet anlayışının iki fikir babası vardır, Locke ve Hobbes. İkisinin de temel aldığı nokta aynıdır ve “toplum sözleşmesi” kavramıyla açıklanabilir. Farkları ise, toplum sözleşmesi yapılmadan öncesine dair tespitleridir. Locke, toplum sözleşmesi öncesi durumu şöyle yorumlamaktadır: toplum bazı temel hak ve özgürlüklerini sözleşme yaparak bir üst kuruma (devlete) devretmeden önce gayet mutluydu ve refah içinde yaşamaktaydı. Ancak bu mutluluk ve refah sürerken bazı haydutlar türedi ve toplumun bu huzur ve bolluğunu yağmalamaya başladı. Fertlerin bunlara tek başlarına karşı koymasının imkânsızlaşması sonucu toplum bir araya geldi ve bazı temel hak ve özgürlüklerini, oluşturduğu bu üstün iradeye (devlete) devretti. Hobbes’un ise tam tersi devlet öncesi toplum tanımlaması vardır. Fikirlerini kısaca şu sözü ile ifade eder: “İnsan insanın kurdudur.” Yani devlet öncesi tüm toplum huzursuz ve başıbozuk haldeydi. Hiçbir şeyin güvencesi

yoktu. Bu durumun sona erdirilmesi için devlet otoritesi, toplum sözleşmesi yoluyla ihdas edildi.

Bu görüşler arasındaki ayrılık (her ikisinin de toplum sözleşmesini esas alma ortak paydası karşısında) önemsiz gibi görünse de aslında devlete yüklenen fonksiyonlar açısından son derece önemli farklılaşmalara sebep olmaktadır. Bunun sonucu Hobbes'un vardığı devlet anlayışı kitabının da kapağına yansıyan "Ejderha Devlet"tir. Merkezi otoritenin olabildiğince güçlü, adeta insanları yutan ejderha boyutunda olması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü merkezi otorite zayıflarsa başıbozukluk artar ve toplum kaosa düşer. İkinci önemli fark ise, insanlar bazı temel hak ve özgürlüklerini Locke'un dediği gibi gönüllü olarak devretmemişler, buna zorunlu kalmışlardır. Bundan dolayı da hiçbir hal ve şart altında itaatsizlik yapamazlar. Locke ise bugün sivil itaatsizlik olarak adlandırılan durumu o günden ifade etmiştir. Bunun anlamı, gönüllü olarak devredilen temel hak ve özgürlükler eğer devlet tarafından kötüye kullanılırsa fertlerin buna uymama hakları vardır. Bunun pozitif hukuktaki yansıması Amerikan Anayasasında mevcuttur. Buna karşılık Hobbes'un düşünceleri daha çok faşist devletlere hayat vermiş ve temel olmuştur. Sonuç olarak faşist ulus- devletler Hobbes'tan, liberal ulus – devletler de Locke'tan temellenmiştir.

Meşruiyet kaynağını toplumdaki alan ulus – devlet için sistem kuramcıları ise J.J. Rousseau ve Montesquieu'dir. Kuvvetler ayrılığı prensibini yani devlet fonksiyonlarını yasama, yürütme ve yargı olarak ayıran kuramı geliştiren bu düşünürlerdir. Sistemi ve meşruiyet kaynağı yeniden kuramlanan modern devletin yeni siyasal kavramları da oluşturması kaçınılmaz olmuştur. Artık yaşanan toprak ülke değil siyasal anlam olarak vatandır, toplum tebaa değil ulustur, fertler herhangi birisi değil kimliği olan vatandaşdır, artık sınırlar belirsiz değil sınır taşları ile çizilmiş kesin hatlardır.

Burada en önemli temel soru; ulus mu devleti yoksa devlet mi ulusu yaratır? Aşağıdaki çalışma bu sorunun bilimsel cevabını bulma çabasıdır.

2. MODERN DEVLET; ULUS–DEVLET’İN MEŞRUIYETİ

Hangisi olursa olsun devletlerin ayırt edici niteliği, kurdukları düzeni öncesiz ve sonrasızmış gibi sunmaktır; fakat pratik, gerçeğin neredeyse tam tersi olduğunu gösterir.¹ Yine de konuya ilk olarak devletin ne olduğunu tanımlayarak başlamakta fayda var. Weber devleti “verili bir toprak parçası içinde (başarıyla) yasal fiziki güç kullanımı tekeli talep eden bir insan topluluğu” olarak tanımlıyor. Ona göre devlet, şiddet kullanma “hakkı”na sahip tek kaynaktır.² Bu tanımı biraz açarsak, “verili toprak”tan kasıt, günümüz anlayışında, sınırları kesin çizgilerle belirlenmiş olan toprak parçası yani “**ülke-vatan**”dır. Ülke, siyasal iktidarın normların yersel geçerliliğinin coğrafi sınırıdır. Bu açıdan ülke, siyasal yapının fiziki ögesi, devlet fikrinin zarfı ve kabıdır. O halde ülke, ancak tek bir siyasal iktidarın geçerlilik mekanı olabilir.³ “Meşru–yasal fiziki güç”ten anladığımız ise, en üstün, tek ve bölünmez olan, “**egemenlik**”tir. “Bir devlette egemenlik, yurttaşlar ve uyruklar üstündeki en yüksek, en mutlak ve en sürekli güçtür.”⁴ “Bu yaklaşım çerçevesinde, merkezîyetçi bir siyasal yapı öngörülmekte ve egemenin koyduğu kurallar mutlak ve üstün sayılmaktadır. Hatta bu kurallar, egemenin kendisini de

¹ Etienne Balibar, ve Immanuel Wallerstein, Irk Ulus Sınıf, **İkinci Basım, İstanbul: Metis Yayınları, Ekim 1995, s.111.**

² Guibernau Montserrat, **20.Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler**, Birinci Basım, Sarmal Yayın Evi, s.39.

³ Atilla Nalbant, **Üniter Devlet**, Birinci Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Temmuz 1997 s.26

⁴ Jean Bodin’den aktaran; Derleyen Mete Tunçay, “Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi – 2”, Ankara 1969, s.95.

sınırlamadığı gibi gerektiğinde yine egemence iptal de edilebilir, denmektedir.

Treitscke devleti “insanların bağımsız bir güç olarak yasal anlamda birleştiği” bir şey olarak tanımlamaktadır. Devlet güç demektir. Devletin gücü iki temel yoldan hayata geçirilir. Birincisi, devlet “en üst ahlaklaştırma ve insancillaştırma aracıdır.” Treitschke’ye göre devlet için hiçbir ahlaki yasa bulunmamaktadır. Daha doğrusu, kendi alanında yasaları oluşturan ve bireylerden bunlara tabi olmasını isteyen devletin kendisidir. Devlet hiçbir yükümlülük altına girmez. Onun üzerinde herhangi bir otorite bulunmamaktadır. İkincisi, devlet gücünü savaş aracılığıyla hayata geçirir. “Silahlama hakkı devleti tüm diğer ortak yaşam biçimlerinden ayırır.” diye yazan Treitschke, devleti şiddet tekeli olarak tanımlamaktadır. Devlet toprakların sahiplenilmesiyle kurulmuştur. “Savaş ulusal dağınıklığa karşı ve yurtseverlik duygularını uyandırmak için keskin bir ilaçtır,” diyor ve ekliyor; “savaşı talep eden siyasal idealizmdir.” Savaş üç temel işlevi yerine getirir: bağımsız devletlerarasında doğmak “zorunda olan” kavgaları yatıştırır; ulusal parçalanmanın panzehiridir ve yeni devletlerin aracıdır.⁵

Hobbes, egemenliğin korkuya dayalı olması gerektiğini savunarak “güç”ün önemini vurgular. Leviathan güçlü bir *dev*’dir. O, devleti bu dev ile sembolize eder. Kitabının kapağında dev’i temsilen yönetim hiyerarşisinin tepesinde kral, bir elinde “kılıç” bir elinde “asa”

⁵ Montserrat, s.7-8.

bulunur. Ona göre “kılıcsız sözleşmeler kelimelerden başka bir şey olmadığı gibi, bir kimseye güvenlik sağlamaktan da yoksundur.”⁶

Kuşkusuz, egemenliğin teklifi ve bölünmezliği, ulusun teklifi ve bölünmezliğini de içerir. Çünkü burada söz konusu edilen egemenlik ulusal egemenliktir ve bu anlamda, egemenlik ve ulus kavramları ayrılmaz bir ilişki içindedir. Egemenliğin teklifi ve bölünmezliği ilkesi sadece ulusun egemenliğin kaynağı olması; buna karşılık, ulusaltı hiçbir topluluğun, egemenliğin kaynağı niteliğine sahip olmaması anlamına gelir. Bu anlamda, ulus hukuki bir tanım olarak mevcut tek siyasal iktidarın/devletin meşruluk kaynağıdır. Ayrıca “elinde tutan insan topluluğu” tabiri “siyasi iktidarı” ifade ettiği gibi topluluk içinde yönetenler ve yönetilenler ayrımını da belirginleştirmektedir. Çünkü egemenliğin kaynağının ulus olması, yurttaşlarla devlet arasında ara birimlerin varlığının siyasal yetkilerin kullanımında bir engel niteliğinde olmaması anlamına gelir. Bütün siyasal organlar, kaynağını ulusta bulan bir yetki kullanırlar. Buna karşılık ara birimler, yine ulusun iradesinin görünümü olan yasaya bağlı birörnek bir yapılanmaya tabidirler. O halde egemenliğin teklifi ve bölünmezliği ilkesinin açık anlamı üç kamu erkinin teklifi ve bölünmezliğidir: Yasama, yürütme ve yargı erklerinin teklifi ve bölünmezliği.⁷

Klasik Batı demokrasisinin temel normlarına göre, “kişisel iktidar” otoriter ve monarşik rejimlerin, “kurumsal iktidar” ise temsili ve

⁶ Ergün Yıldırım, “Modern Ulus Devlet”, **Bilgi ve Hikmet Üç Aylık Kültür ve Araştırma Dergisi**, Yaz/1993 Sayı:3, s.43-44.

⁷ Nalbant, s.65 – 66.

demokratik rejimlerin özelliklerindedir. Otoriter ve monarşik rejimlerden temsili ve demokratik rejimlere geçildikçe, “kişisel iktidar” yerini “kurumsal iktidar”a bırakmıştır. Ne var ki son yıllarda, temsili sistemin en temel kurumu olan parlamento yürütme organı karşısında gerilerken, siyasi iktidarlar da kişiselleşme eğilimi göstermektedir.”⁸

Konu başındaki basit devlet tanımı da göstermektedir ki modernizm, devlet anlayışının özüne hiç dokunmamıştır. Her ne kadar aydınlanma felsefesinin ilk adımının “bireyin keşfi” olduğu söylene de bu, uzunca bir süre ekonomik söylemden öteye geçememiştir. Birey merkezli siyasi sistem kurgulanması ancak ikinci dünya savaşı gibi acı bir tecrübeden sonra mümkün olmuştur. Avrupa’da artık, devletin meşruiyet zemini olarak, “ulus” anlayışı ciddi eleştiriler almakta hatta daha ilerisi bu zemin kaybolmaktadır. Yerine neyin ikame edileceği bile belirlenmiş durumdadır. Supranasyonalizm (ulus-üstüçülük) diye de adlandırılan bu yeni anlayış soyut alandaki hâkimiyetini somut alana da taşımıştır. Özünde insan haklarının olduğu ama daha geniş bir halkayı ifade eden birey haklarının uluslararası arenada korunması için kurulan ve gittikçe kurumsallaşan yapılar ulus-devletlerin mutlak yetkilerini devralmaktadır. Çok uluslu şirketlerle hız kazandırılan ve pekiştirilen bu durum siyasiler ağzında “globalleşen dünya” diye sloganlaşmıştır. Bazı değerlerin evrenselliğinden dem vurulmasının anlamı; bu değerlerin çiğnenmesi halinde hiç kimsenin eskisi gibi “bu benim iç

⁸ Daha geniş bilgi için Bakınız, Şükrü Karatepe, “Batı Demokrasilerinde Parlamento Krizi”, **Bilgi ve Hikmet Üç Aylık Kültür ve Araştırma Dergisi**, Yaz/1993 Sayı:3, s.65.

meşru” diyememesidir. Bu durum bugün çevreci örgütlerin tüm dünyayı eylem alanı olarak görmelerine kadar varmıştır. Uluslararası hukukta, temel insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi kavramların pekişmesi sonucu tarihte ilk defa Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuru hakkı tanınmıştır. Bu bir devrim sayılmaktadır. Supranasyonalizm batı merkezli ve çok güçlü bir akım olsa da bunun başarısı için *dünyadaki ulus-üstü entegrasyonların kaderini beklemek gerekir*⁹ ki henüz Avrupa halklarının çoğunluğunun nezdinde ve özellikle üçüncü dünya ülkelerinde halihazırda (modern) devletin meşruiyet kaynağı “ulus”tur.

Modern devlet, yukarıda da kısaca izah edildiği gibi meşruiyetini “ulus”a dayandırdı. “Aslında 19. yüzyılda fiilen karşı karşıya olan iki kavram, Devlet ve Halk kavramları, ulus aracılığıyla bir anda kendilerini özdeş olarak bulurlar. Ulusun içeriği devlet tarafından tanımlanır. Bir anlamda ulusalın tanımlanması modern dönemlerin belli başlı siyasal retorik uğraşlarından birisidir. Her devletin ulus tanımı değişik olmak zorundadır. Çünkü bu fiktif varlığın evrensel bir temeli yoktur. Bu nedenle her devlet, temsilcisi olacağı ulusal egemenliğin dayanağını oluşturacak bir ulus yaratmak zorundadır. Bu amaçla duruma göre, kimi yerde ırk, kimi yerde din, kimi yerde ise dil ulusal kimliğin sınırını çizer.”¹⁰ Ulusun ne olduğuna devletin ihtiyaçlarına göre karar verilir.

⁹ Mehmet Ali Kılıçbay, “Devletin Yeniden Yapılanması”, **Doğu Batı Dergisi**, Yıl 1, Sayı 1, Kasım Aralık Ocak 1997, s.19.

¹⁰ Ahmet İnel, “Ulusal egemenlik kavramı üzerine birkaç gözlem”, **Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi**, Haziran 1990, Sayı:14, s.21.

“Ulus-devlet, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, küresel ölçekte yaygınlığa ulaşmış bir siyasi yapılanma modelidir. Günümüzde, Birleşmiş Milletler Örgütü’ne üye devletlerin hemen tamamı ulus-devlet modeline göre, ulus-devlet kurgusu esas alınarak yapılanmıştır. Evrensel ölçekte yaygınlık gösteren ulus-devlet kurgularını ve buna bağlı olarak yapılarını, üç temel guruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta, Avrupa ve Avrupa yakın çevresi merkezli ulus-devletler yer almaktadır. İkinci grup, özellikle Amerika kıtasında gözlenen, yerli halkın soykırımla ortadan kaldırılması ve yerine tümüyle göçmen bir nüfusun getirilmesiyle oluşturulan ulus-devletlerden oluşmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan sömürgecilikten sıyrılma hareketleri sonucu oluşan ulus-devletler ise üçüncü grubu oluşturur.”¹¹

Dünyamızı iki yüzyıl boyunca tahakküm altına alan modernite imgesi, Fransız örneğinde, özellikle Fransız Devriminden başlayarak, üç temel ilkeyi bir araya getirdi: akılcı düşüncenin, saf ve uygulamalı bütün bilgi alanlarına uygulanması; ekonomik yönetim ölçütlerinin, siyasi, dini, ailevi türden toplumsal yaşamın diğer alanlarını düzenleyen ilkeler karşısında özerkliği; son olarak, özel iktidarın tümüne kendi yasasını dayatan, toplumsal barışı ve ülkenin idari birliğini olduğu kadar kültürel birliğini de güvence altına alan ulusal devletin yaratılması. “Modernler”in temel iddiası, kültürel, ekonomik, siyasi üç ilkenin sıkı sıkıya karşılıklı bağımlılık içinde olduğudur. Ulus fikri, pazar ekonomisi düşüncesine sıkı sıkıya bağlı olan ulusal devlet düşüncesinden ayrılamaz. Senyör arazisi ya da

¹¹ Erözden, s.8 - 9

köylü cemaatinden kente, ardından ulusal devlete geçiş, ekonomik mübadelenin sınırlarının genişlemesine, böylece de ekonomik, siyasi ve kültürel bakımlardan açık ve birleşik bir mekanın yaratılmasına eşlik etti.¹²

Ulus-devlet anlayışının iki fikir babası Locke ve Hobbes'tur. İkisinin de temel aldığı nokta aynıdır ve bu "toplum sözleşmesi" kavramıyla açıklanabilir. Farkları ise, toplum sözleşmesi yapılmadan önceki duruma dair tespitleridir.

Locke sözleşme öncesi durumu şöyle yorumlamaktadır: "Toplum, devlet öncesi bir sözleşme yaparak bazı temel hak ve özgürlüklerini sözleşmeyle bir üst kuruma (devlete) devretmeden önce gayet mutluydu ve refah içindeydi. Ancak bu mutluluk ve refah sürerken bazı haydutlar türedi ve toplumun bu huzur ve bolluğunu yağmalamaya başladı. Fertlerin bu haydutlara tek başlarına karşı koymasının imkansızlaşması sonucu, toplum bir araya geldi ve bazı temel hak ve özgürlüklerini oluşturduğu bu üstün iradeye (devlete) devretti.

Hobbes'un ise tam tersi bir devlet öncesi toplum tanımlaması vardır. Fikirlerini kısaca şu sözü ile ifade eder: "İnsan insanın kurdudur". Yani devlet öncesi tüm toplum huzursuz ve başı bozuk haldedir. Hiçbir şeyin güvencesi yoktur. Bu durumun sona erdirilmesi için toplum, devlet otoritesi ihdas etmiştir.

¹² Alain Touraine, "Devlet ve ulusal sorun", **Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi**, Ocak-Şubat 1992, Sayı:45/46, s.116 - 117.

Bu görüşler arasındaki ayrılık (her ikisinin de toplum sözleşmesini esas alma ortak paydası karşısında) önemsiz gibi görülse de aslında devlete yüklenen fonksiyonlar açısından son derece önemli farklılaşmalara sebep olmaktadır. Bunun sonucu Hobbes'un vardığı devlet anlayışı, kitabının da kapağına yansıyan Ejderha Devlet'tir. Merkezi otoritenin olabildiğince güçlü, adeta insanları yutan ejderha boyutunda olması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü merkezi otorite zayıflarsa başıbozukluk artar ve toplum kaosa düşer. İkinci önemli fark ise, insanlar bazı temel hak ve özgürlüklerini Locke'un dediği gibi gönüllü olarak devretmemişler, buna zorunlu kalmışlardır. Bundan dolayı da hiçbir hal ve şart altında itaatsizlik yapamazlar. Locke ise bugün sivil itaatsizlik olarak adlandırılan durumu o günden ifade etmiştir. Bunun anlamı, gönüllü olarak devredilen temel hak ve özgürlükler eğer devlet tarafından kötüye kullanılırsa fertlerin buna uymama hakları vardır. Bunun pozitif hukuktaki yansıması Amerikan Anayasasında mevcuttur. Buna karşılık Hobbes'un düşünceleri daha çok faşist devletlere hayat vermiş ve temel olmuştur. Sonuç olarak faşist ulus-devletler Hobbes'tan, liberal ulus-devletler de Locke'tan temellenmiştir.

Meşruiyet kaynağını toplumdan alan ulus-devlet için siyasal sistem kuramcıları ise J.J Rousso ve Montesque'dir. Kuvvetler ayrılığı prensibini yani devlet fonksiyonlarını yasama, yürütme ve yargı olarak ayıran kuramı geliştiren bu düşünürlerdir. Sistemi ve meşruiyet kaynağı yeniden kuramlaştırılan modern (ulus) devletin, yeni siyasal kavramlar icat etmesi kaçınılmaz olmuştur. Artık

yaşanılan toprak ülke değil siyasal anlam olarak vatandır, toplum tebaa değil ulustur, fertler herhangi birisi değil kimliği olan vatandaşdır, artık sınırlar öyle belirsiz değil sınır taşları ile belirlenmiş kesin çizgilerdir.

“Ulus” tüm dünyada meşruiyeti tartışılmayan ender siyasi kavramlardan biridir. *Ulus bir topluluk oluşturma bilincine sahip, ortak bir kültürü paylaşan, açıkça belirlenmiş bir toprak üzerinde yerleşik, ortak bir geçmişe ve gelecek projesine ve kendi kendini yönetme hakkına sahip bir insan grubu, olarak tanımlamak mümkündür.*¹³

Ulusların kendi kaderini tayin hakkı 1789 Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan bir kavramdır ve ilk içeriği itibariyle, her ulusun ne şekilde yönetileceğine özgürce karar verebilme yeteneğine sahip olabilmesini ifade etmektedir. 1850'lerden itibaren ulusların kendi kaderini tayin hakkı “her ulusa bir devlet, her devlete bir ulus” şeklinde de anlaşılmaya başlanmıştır.¹⁴ Ulusların kendi kaderini tayin hakkı söyleminin günümüz için tek meşru siyasi slogan olması, kaçınılmaz olarak ulus-devleti dayatmakta ve bunun sonucunda da tüm dünya devletleri kendilerini “Ulus-devlet” diye adlandırmaktadır. Burada tavır alınması gereken nokta ulus-devletim mi ulusa göre, yoksa ulusun mu ulus-devlete göre belirlendiği konusudur. Batıda, modern devlet teorilerinin temelinde “toplum sözleşmesi” ve “mülkiyet” kavramları vardır. Hobbes ve Locke'un devlet öncesi toplulukların durumlarına dair tasvirlerinin taban tabana zıt olmasına

¹³ Montserrat, s.93

¹⁴ Erözden, s.100.

rağmen ikisinin de devletin doğuşunu, toplumun aralarında yaptıkları bir anlaşma ile iktidar ve egemenlik haklarını bir üst kuruma (devlete) devrettikleri faraziyesine dayandırmaktadırlar. Dolayısıyla devlet aslında bu mülkiyet bilmez iyi insanların mülkiyetin yaratılmasıyla birbirine düşmesi teorisine dayanıyor ve devlet bu anarşiyi önlemek için kontratla kurulan bir birliktir.¹⁵

Günümüzde devletlerin meşruiyeti bir ulusun temsilcisi olmalarına bağlıdır. Genellikle savaşlardan sonra, galip devletler tarafından çizilen sınırların, Avrupa da dâhil tüm dünya devletlerinde, “azınlıklar” ve “soydaşlar” sorununu doğurduğu ortadadır. Bu sorunlar özellikle üçüncü dünya ülkeleri arasında savaşlar çıkmasına ve sonu gelmez sınır çatışmalarına sebep olmaktadır. Bugün Afrika’da karşılaştığımız ulus devletler Avrupalı sömürgeci devletlerin, kendi aralarındaki güç ve çıkar ilişkilerine göre türetilmişlerdir. Amerika kıtasının güneyinde de gözlenen bundan farklı değildir.¹⁶ Ulus anlayışının ilk sahneye çıktığı Avrupa’da merkezi yönetimin de güçlendirilmesi ile aynı zaman dilimine denk gelmesi kesinlikle rastlantısal değildir. Kilisenin dini ve kutsal hakimiyetinden kurtarılan topraklar ve Hıristiyan topluluklar, dünyevi iktidarın temsilcisi kralın tam hakimiyeti altına girince, toprak ve ahaliye yeni bir tanım gerekli oldu. Toprağın kriterlere göre çizilen sınırlarına “vatan” ve bu topraklar üzerinde yaşayan insan topluluklarına “ulus” ve ulusun bireyelerine “vatandaş” (yurttaş) adı verildi.¹⁷ Bir topluluğu (halkı) “ulus” diye tanımlamak, kimliklemek bu günün toplum, siyaset ve hukuk bilimcilerinin

¹⁵ İlber Ortaylı, “Devlete Nasıl Bakmalı”, **Doğu Batı Dergisi**, Yıl 1, Sayı 1, Kasım Aralık Ocak 1997, s.10.

¹⁶ Ali Bulaç, **Modern Ulus-Devlet**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1995, s.49

¹⁷ Bulaç, s:50 - 51.

temel sorunsalıdır. “Ulus” kavramının gördüğü işlev, ulusun nasıl kurgulandığından çok daha önemlidir. Ulusa yüklenen işleve uygun ulus içeriğinin oluşturulması (kurgulanması) hiçte zor değildir.

Önce halk ile ulus özdeşleştirilir; sonra devletle ulus. En sonunda ise ulusun özdeşi iki kavram kendi aralarında özdeşleştirilirler.¹⁸ Formül ilk bakışta gayet basittir. Artık halk da devlet de ulustur. Ancak tüm halk ulusun içinde midir ve bunun sınırı ülke sınırıyla örtüşür mü? İç düşmanlar bu ulusun neresindedir? Bireyin sadece vatandaşlık sıfatına sahip olması, ulus üyesi olması için yeterli midir? Ayrıca ulusun sözcüsü kimdir? Bu gibi sorular karşısında yukarda ki basit görülen formül, içinden çıkılması çok zor bir hal alır. Bu seferde soru basitleşir: “ulus kimdir, nerededir?”¹⁹

“Ulus”un beş boyutu bulunmaktadır: psikolojik (bir grup oluşturma bilinci), kültürel, toprağa ait (territorial), siyasal, tarihsel.²⁰ *Ulusun içeriği ve biçimleri farklı olabilir ama tüm devletler ulusun gerçek temsilcisi ve savunucusu olduklarını iddia ederler. İddia etmek zorundadırlar. Egemenlik halkı oluşturan bireylerin elinde değil, herkesin ait olduğu farzedilen herkesi birleştiren fiktif bir varlığın elindedir. Bu fiktif , soyut varlık ulustur. Ulus tüzel bir kişidir. Anayasa tüzel şahıs olarak ortaya çıkan ulusun statüsüdür. Ulusun tüzel kişi olarak kendi çıkarları vardır. Bu çıkarlar , yurttaşların tek tek çıkarlarından farklı, hatta onlara ters olabilir.*²¹

Ulus-devlet, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı

¹⁸ Ahmet İnsel, “Ulusal egemenlik kavramı üzerine birkaç gözlem”, **Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi**, Haziran 1990, Sayı:14, s.21.

¹⁹ İnsel, s.22.

²⁰ Guibernau, s.92

²¹ İnsel, s.20

türdeşleştirerek, ortak kültür, simgeler, değerler yaratarak, gelenekler ile köken mitlerini canlandırarak, (kimi zaman uydurarak), birleştirmeyi amaçlayan bir tür devletin oluşumuyla tanımlanan, modern bir olgudur. Bir ulusu oluşturan insanlarda anayurt duygusu varken ve kendilerini toprağa bağlı hissederken, ulus-devlet bir anlaşmayla ya da devletlerarasında sınırın nereye çizileceğine karar veren politikacıların iradeleriyle oluşur. Bunun için Avrupa'nın 1815 Viyana Kongresi sonucu ortaya çıkan haritasıyla, Birinci Dünya Savaşı sonrası Versay Antlaşmasıyla oluşan haritasını, 1945 Hitler yenildikten sonra yapılan düzeltmeleri ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra yeniden şekillendirilen Avrupa'nın mevcut haritasını karşılaştırmak yeterli olacaktır.²²

Dünyanın ulus-devletlere bölünmüşlüğü, dünya çapında menfaatlerin de bölünmüşlüğü anlayışıyla desteklenmiş, hatta ulus-devletin varlık nedeni ezeli ve ebedi menfaat ayrılıklarına dayandırılmıştır. Böyle bir ortamda dış politika hayati öneme sahip hale gelmekte ve her devlet kendi ulusunun menfaatlerini dünya arenasında savunmaya soyunmaktadır.²³

²² Guibernau, s.93

²³ Etyen Mahçupyan, **İdeolojiler ve Modernite**, İkinci Basım, İstanbul: Yol Yayınları, Şubat 1997, s:121.

2.1 Ulus – Devlet'in Meşruiyet Kaynağı “Ulus”

Modern devletin belirleyici bir unsuru da kendi iktidarını meşrulaştırma gereksinimidir.²⁴ Günümüzde devletlerin meşruiyeti bir ulusun temsilcisi olmalarına bağlıdır. Ulusun içeriği ve biçimleri farklı olabilir ama tüm devletler ulusun gerçek temsilcisi ve savunucusu olduklarını iddia ederler. İddia etmek zorundadırlar. Hiçbir şey bize bir halkın kim ya da ne olduğundan daha aşikâr görünmez. Halkların adları vardır, çok tanıdık adlar. Uzun bir tarihe sahipmişler gibi görünürler. Buna rağmen her anketçi bilir ki, muhtemelen aynı “halk”tan olanlara “siz nesiniz?” diye açık uçlu bir soru sorulduğunda alınan cevaplar inanılmaz derecede çeşitli olacaktır; özellikle de konu o sırada siyaset sahnesinde değilse.²⁵

Egemenlik halkı oluşturan bireylerin elinde değil, herkesin ait olduğu farzedilen herkesi birleştiren fiktif bir varlığın elindedir. Bu fiktif, soyut varlık ulustur. Ulus tüzel bir kişidir. Anayasa tüzel kişilik olarak ortaya çıkan ulusun statüsüdür. Ulusun tüzel kişi olarak kendi çıkarları vardır. Bu çıkarlar, yurttaşların tek tek çıkarlarından farklı, hatta onlara ters olabilir.²⁶ Kuşkusuz egemenliğin tekliği ve bölünmezliği, ulusun tekliği ve bölünmezliğini de içerir.²⁷ Cumhuriyet devleti, ulusun bir ve bölünmezliği prensibi üzerinde yükselip, tüm meşruiyetini bu bir, bölünmez ve beraber ulusun temsilcilik tekeli üzerine oturdu. Önce halk ile ulus özdeşleştirilir, sonra devletle ulus. En sonunda ise ulusun özdeşi iki terim de kendi aralarında özdeşleştirilirler. Aslında 19.yüzyıl da fiilen karşı karşıya

²⁴ Guibernau, s.108.

²⁵ Balibar, ve Wallerstein, s.91.

²⁶ Insel, s.20

²⁷ Nalbant, s. 65.

bulunan iki kavram, Devlet ve Halk kavramları, ulus aracılığı ile bir anda kendilerini özdeş olarak bulurlar.²⁸

"EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ ULUSUNDUR." Fakat ulus kimdir, nerededir? Ulusların kendi kaderini tayin hakkı söyleminin günümüz için tek meşru siyasi slogan olması kaçınılmaz olarak ulus-devleti dayatmakta ve bunun ilk aşamasını oluşturmaktadır. Ancak, canalcı olan nokta şudur: Ulusu bir "cemaat" yapan nedir? Daha doğrusu, ulusun kurduğu cemaat biçimini diğer tarihsel cemaatlerden özgül bir biçimde ayıran nedir? Hiçbir modern ulus –bir kurtuluş savaşı yürütürken bile- verili bir "etnik" temele sahip değildir. Ve öte yandan, ne denli eşitlikçi olursa olsun, hiçbir modern ulus sınıf çatışmalarının ortadan kaldırılmasına tekabül etmez. Şu halde esas sorun halkı üretmektir. Daha iyisi: Halkın kendi kendisini ulusal cemaat olarak devamlı bir biçimde üretmesidir. Ya da, halkın herkesin gözünde "bir halk olarak", siyasal iktidarın temeli ve kökeni olarak görünmesini sağlayan birlik etkisini ortaya çıkarmaktır. Soruyu bu açıdan ilk tasarlayan Rousseau'dur: "Bir halkı halk yapan nedir?" bu soru, temelde biraz önce karşımıza çıkan sorudan farklı değildir. Bireyler nasıl ulusallaştırılırlar, yani başat ulusal aidiyet biçiminde nasıl toplumsallaşırlar?²⁹

"Ulus-devlet her şeyden önce bir kavramsal kurgudur. Bu kurgu içinde bir başka kurguyu, ulus kurgusunu barındırmaktadır. Ulus-devletim mi ulusa göre, yoksa ulusun mu ulus-devlete göre belirlendiği konusunda bir tavır almak gereklidir. Bu tavır alış, ulusun tarih dışılığını savunan tez ile

²⁸ Insel, s.20

²⁹ Balibar, ve Wallerstein, s:119.

ulusun modernliğini savunan tez arasındaki çatışmada taraf olmakla doğrudan bağlantılıdır. Çok genel olarak ifade etmek gerekirse, ulusun tarih dışlığı tezi ulusal bilincin eski çağlarından beri insan topluluklarında mevcut bulunduğunu ve tarihsel dönemler boyunca değişmeksizin kaldığını savlarlar. Ulusun modernliği tezi ise, ulusal bilincin ve buna bağlı ulusal siyasi yapılanmanın, yine çok genel olarak, modern çağlarda ortaya çıktığını, daha önce mevcut bulunmadığını ileri sürer. Bu tez çerçevesinde "etnik grup" kavramıyla "ulus" kavramı arasında bir derecelendirilmeye gidilmekte ve "etnik grup" henüz "ulus" aşamasına ulaşmamış sosyolojik yapı olarak sunulmaktadır.”³⁰

Bu iki tezden biri lehine tavır almak kaçınılmaz olarak diğerine karşıt olmak anlamına gelecektir. Bununda kaçınılmaz mantıki sonuçları olacaktır. Bu tezlerden birincisi benimsendiğinde ulusun ulus-devleti öncelediği de kabul edilmiş olur. Böylece ulus-devlet şeklinde bir yapılanmanın ulus için doğal bir yapılanma olduğu, ulusun siyasi bilincine ererek kendine ait bir yapılanma kabul edilmiş olur. Diğer halde yani ikinci tezin kabul edildiği durumda ise, ulus-devletin ilk durumda bir ulusa dayanma zorunluluğu ortadan kalkacaktır. Hatta daha da ileri gidilerek denilebilir ki, modernleşme dinamiği sonucunda kaçınılmaz bir siyasi form olarak ortaya çıkan ulus-devlet, bir defa ortaya çıktıktan sonra kendisine sosyolojik bir temel arayacak ve bu arayış içinde "ulus"u kurgulayıp yaratacaktır. Bu durumun bir başka mantıki sonucu daha vardır. Eğer ulus tarihsel bir olguysa, yani verili bir takım teknik veya kültürel özelliklere dayalı olarak uzun tarih dönemleri boyunca değişmeden kalan bir olguysa, bunun zaman ve mekan açısından evrenselliğini de kabul etmek

³⁰ Erözden, s:61 -62.

gerekecektir. Yani hangi uygarlık biçimi ya da tarih dönemi söz konusu olursa olsun, ulusal bilinçten ve varlığında söz etmek mümkündür. Bu yönden bakıldığında, ulusun, ulusçuluğun ve ulus-devletin dünyanın her yerinde ortaya çıkması hiç de şaşırtıcı değildir. Oysa diğer tezin kabul edilmesi halin de ulusun evrenselliğinden söz etmek mümkün değildir. Ulus formunun modernleşme sürecine bağlı olarak ortaya çıktığı kabul edildiği için, modernleşme dinamiğinin gözlenmediği tarihsel ve coğrafi alanlarda ulusun varlığından söz etmek mümkün değildir. Bu noktada birbirinin karşıtı sayılabilecek iki tezin hangisinin ulus ve ulus-devlet kurgusunu açıklamada ya da temellendirmede daha elverişli olduğu konusu gündeme gelmektedir. Aşağıda bu iki tez incelendikten sonra ikisinden birini benimsemenin yöntemsel zorunluluk olup olmadığı tartışılacaktır. Bu iki tez arasında uzlaşmaz olan çelişkilerin giderilmesinin mümkün olup olmadığı konusu, bu tartışmanın düğüm noktasını oluşturacaktır. Eğer aradaki çelişkiler giderilebilirse her iki tezin yetersiz kaldığı noktaları ayıklayarak, ulus-devlet ile ulus kurguları arasındaki bağı daha tatmin edici bir biçimde açıklayabilecek yeni bir bakış açısına ulaşmak mümkün olacaktır.

2.1.1 “Ulus” Kavramının Hukukiliği

Devletin örgütsel gücüyle temayüz eden (böylelikle örneğin aşiret toplumlarındaki egemenlik yapılarından farklılaşan) düzenlerin meşrulaştırılma ihtiyacının izahı, politik iktidar kavramının kendisinde saklıdır. Devlet erkinin bu vasıtası hukuk formu içerisinde kurulduğu içindir ki, politik düzenlerde hukukun meşruiyet ihtiyacından beslenirler. Zira hukuk sadece kabul görmeyi talep etmez; muhatabı nezdinde sadece fiilen tanınmakla, kabul görmekle yetinmez, bu tanınmaya layık olmayı ister. Bu yapı, hukuksal geçerliliğin, devletin hukuku yürütmesinin fiiliyatının, yasamanın (hukuk koymanın) rasyonelliği icap ettiren prosedüründen kaynaklanan meşruiyet ile kıyaslayan kendine özgü ölçüsüne yansır. Hukuk düzeninin meşruiyetine baktığımızda, onun başka bir biçimsel hususiyeti bilhassa önemlidir: vaz’edilen yasanın pozitif niteliği. Politik yasa koyucu tarafından her an değiştirilebilecek kuralların meşruiyeti nasıl temellendirilecektir? Politika teorisinin, meşruiyet sorununa ikili bir cevabı vardır: Halk egemenliği ve insan hakları. Halk egemenliği ilkesi, demokratik hususiyetleri gereği buradan meşru sonuçların doğacağı beklentisini temellendiren bir prosedürü ortaya koyar.³¹

Normatif merkezin dayanağı olarak devlet iki bütünleştirici kavrama dayanır: Ulus ve Ülke. Ulus tek siyasal iktidarın meşruluk kaynağıdır; dolayısıyla kurulan hukuk düzeninin temel normu olan anayasanın, ulusun bir sözleşmesi olduğu varsayılır. Bu Temel Normdan

³¹ Jürgen Habermas, “Meşruiyet dayanağı olarak insan hakları”, **Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi**, Şubat 1999, Sayı:118, s.62-63.

başlayarak bir hukuk düzeni ortaya çıkar. Hukukla çevrelenmiş bu egemen devlet, Ülke içinde “imperium” yetkisine sahip tek siyasal otoritedir ve bunun sonucu olarak, hukuk düzenin tek düzenleyicisi ve ülke içinde yetki paylaşımının tek örgütleyicisidir.³²

Klasik hukuki yaklaşım, hem zaman ve mekândan bağımsız hem de soyut bir olgu olarak ele aldığı devleti, genel olarak, dört unsurdan oluşan bir yapılanma şeklinde görmektedir. Bu çerçevede içinde, devletin maddi ya da somut (müşahhas) unsurları, ülke ve nüfus (ahali, insan) unsurları olarak; devletin hukuki ve fiili varlığını sağlayan unsurlar ya da devletin soyut (mücerret) unsurları da egemenlik (iktidar) ve kişilik unsurları olarak saptanır. Bu noktada, klasik hukuki yaklaşım çerçevesinde devletin somut (maddi) unsurlarından birisi olarak kabul edilen insan unsurunu ulus olarak nitelendirir ve söz konusu unsur bu nitelendirmeye uygun bir içerikle tanımlar. Buna göre, bir insan topluluğunun devletin insan unsurunu, yani ulusu oluşturabilmesi için dil birliği, din birliği, soy birliği, kültür birliği, tarih birliği, amaç birliği, ekonomik yaşam birliği vb. birliktelik biçimlerine sahip olması gerekmektedir. Bu niteliklere sahip insan topluluğu mevcut bulunmadığı sürece, objektif olarak devletin oluşması mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla bu noktada, ulus niteliğine sahip bir insan topluluğuyla devlet arasında ortadan kaldırılması olanaksız bir bağ kurulmuş olmaktadır. Hatta, Esmein gibi bazı yazarlar, bu zorunlu bağı daha da ileri götürerek, devleti doğrudan doğruya ulusun hukuki kişilik kazanmış hali olarak tanımlamaktadır.³³

³² Nalbant, s.333.

³³ Erözden, s.41 -42.

Umumi olarak ele alındığında hukuk çalışmalarında belirli bir tarif getirilmekte ve bu tarif ile var olanın tespitinden öteye gidilmemektedir. Modern Devlet'in bir özelliği de Anayasal Devlet olmasıdır. Anayasa ile; Devlet'in dayandığı esaslar, işleyişi, yeni siyasetin dayandığı temeller belirli ilkeler etrafında tanımlanmıştır. Anayasa ile yürürlükte olan siyasetin ve düzenin sınırlarının çizilmesi, bu çerçevede belirli tariflerin getirilmesi söz konusudur.³⁴ Daha açıkçası Anayasa, tüzel şahıs olarak ortaya çıkan ulusun statüsüdür.³⁵ Özellikle yirminci yüzyılda öne çıkan anayasacılık akımı sonucu Avrupa ulus-devletlerinin anayasalarında, ulusun bir ve bölünmezliği en temel ilke olarak kabul edilmiştir. Örneğin, 27 Aralık 1947 tarihli İtalyan Anayasası "halk egemenliği" ve "Cumhuriyetin tekliği ve bölünmezliği" ilkesini öngörmüştür. 1978 tarihli İspanyol Anayasasının 1. maddesinin 2. fıkrası ulusal egemenlik ilkesini belirlemiştir: "Bütün devlet yetkilerinin çıktığı ulusal egemenliğin kaynağı İspanyol ulusudur." Böylece anayasa, tek ulus ve ulusal egemenlik ilkesini içermekte ve siyasal iktidarın meşruluğunu İspanyol ulusunda bulmaktadır.³⁶

Ulus kavramının siyasal mücadelelerde sonuç alıcı darbeyi vuran bir silah haline gelmesi Fransız Devrimi'yle başlar. Ulus egemendir ve dolayısıyla egemenliğin tek kaynağıdır. Var olan kanunların tek meşruiyeti ulusun egemenliğinde yatar. Dolayısıyla ulus, egemenlik haklarını kullanarak tüm kanunları değiştirebilir.³⁷ Nitekim Etats Generaux'nun oluşumunda sınıf esasının kaldırılması ile birlikte bu kurum Ulusal Meclis adını alacaktır. Böylece ilan edilen ulusun tekliği ve bölünmezliğidir. Bu

³⁴ İsmail Coşkun, **Modern Devletin Doğuşu**, İstanbul: Der Yayınları, 1997, s.56 - 164.

³⁵ İnsel, s.21

³⁶ Nalbant, s.259 – 272.

³⁷ İnsel, s.20

evrim toplumsal ayrıcalıkların kaldırılarak ulusun kendi içinde türdeş bir yapıya dönüştürülmesi sürecidir. 26 Ağustos 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ulusal egemenlik ilkesini ortaya koyarken, 1791 Anayasası, bu ilkeye egemenliğin tekliği ve bölünmezliği ögesini ekleyecektir (m.1). Böylece ulusun tekliği ile egemenliğin tekliği arasında zorunlu bağlantı kurulmaktadır. Ulusal egemenlik bu iki

2.1.2 “Ulus” Kavramının Siyasallığı ve İktidar

Ulusalılık tartışmaları içinde tartışmaya en açık olan konu, ulusların kökeni ve özellikle bunların siyasal ifadeleridir.³⁸ Ulus kavramı, esas olarak siyasal bir kavramdır. 18. yüzyıldan itibaren, bir egemenliği uygulayan veya uygulamaya aday toplulukları belirtir. Ulus kavramının ortaya çıkması için siyasal egemenlik kavramının bütünüyle değişmesi, geleneksel iktidar biçimlerinin meşruiyetlerini yitirmeleri gerekmiştir. Ulus bu anlamda modern dünyayı yaratan değil, modern dünyanın yarattığı bir kavramdır.³⁹ Netice olarak, ulusalılık siyasal bir ilke olarak ulus ve devletin birbiriyle uyumlu olması gerektiğini öngörür. Eğer demokrasiyi ve ulusal egemenliği hükümetin en iyi biçimi olarak kabul edersek, kendi kaderini tayin hakkı yalnızca bu düşüncelerin sonucu olarak ortaya çıkar.⁴⁰

Önce Liberalizm, sonra da Marksizm tarafından yaygınlaştırılan eşitlik, özgürlük ve halk egemenliği düşüncelerinin bir ürünü olarak, demokrasi Batı’da ortak kabul gören “en iyi” devlet biçimidir. Modern demokrasinin iki zıt yorumu bulunmaktadır. Bir yanda Marksist değerlendirme demokratik katılımın kökenlerini sınıf dinamikleriyle açıklamaktadır. Kapitalizm ve sınıf mücadelesi –bir sivil ve siyasal özgürlükler dizini olan- “burjuva özgürlükleri”nin savunulmasına neden olmuştur. Öte yanda ise Bendix gibi düşünürler, Marksist değerlendirmeyi tersyüz ederek, “sivil ve siyasal haklar için verilen mücadele belirli tarihsel koşullarda sınıf çelişkileri

³⁸ Guibernau, s.94.

³⁹ İnsel, s.19.

⁴⁰ Guibernau, s.112.

ile birleşmiştir, ancak sivil ve siyasal haklar için verilen mücadele belirli tarihsel koşullarda sınıf çelişkileri ile birleşmiştir, ancak sivil ve siyasal haklar için mücadele sınıf mücadelelerine göre öncelikli olmuştur... Bu nedenle Marks'ın on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında sınıf çelişkilerinin prototipleri olarak gördüğü şeyler, dışlanan grupların demokratik politikaların tam üyesi olmaya çalışmaları olarak görülmelidir." demektedir. Bu değerlendirmelerden hangisi seçilirse seçilsin, siyasal iktidarın kolektif yetkilere dayandığına ilişkin genel anlayışın gelişmesi, çağımızın en temel özelliklerinden biri olarak anlaşılmalıdır. Bu, modern devletleri halkın iradesinin ifadesi olarak gösterme çabasının sonucudur. Fakat evrensel oy hakkı ile seçilmiş hükümetler bu anlamda meşruiyet talebinde buldukları gibi, kuşkuyla araçlarla seçilen hükümetler veya diktatörlükler de yönettikleri insanların iradesinin ifadesi olduklarını öne sürmektedirler.⁴¹ Söylediğimiz gibi ulus, dünya sisteminin siyasi yapılanmasından doğmaktadır. Bu gün Birleşmiş Milletlerin üyesi olan devletlerin hepsi modern dünya sisteminin yaratımlarıdır.⁴²

Her iktidar güç unsurunun yanında rıza unsurunu da içermelidir. Aksi halde onu iktidar olarak değil, kaba kuvvet olarak adlandırmak gerekir. Rıza unsurunun varlığı da, iktidarın temelini meşrulaştırıcı bir takım düzenekler geliştirmesini zorunlu kılar; çünkü son derece basit bir düz mantık gereği, ancak meşru olduğuna inanılan iktidara rıza gösterilir. Başka bir deyişle, iktidara rıza gösterilmesini sağlayan onun meşruiyetine olan inançtır. Bu

⁴¹ Guibernau, s.108.

⁴² Balibar, ve Wallerstein, s.102

çerçeveden bakıldığında, çok kaba olarak, ulus-devlet, kurumsallaşmış siyasi iktidarın belli bir tarihsel aşamada büründüğü yapısal biçim; ulus, bu yapılanmanın meşruiyet kaynağı olan kurgu; ulusçuluk da, bu meşruiyet kaynağını tek geçerli siyasi değer olarak kabul ettirmeyi hedefleyen bir siyasi akım olarak algılanabilir. Ancak, bu üç kavramın/olgunun ortaya çıkışı eş anlı değildir. Kurumsallaşmış siyasi iktidar, ulus-devlet yapısı içinde örgütlendikten sonra, kendisine bu çerçeveyi kapsayacak bir meşruiyet temeli oluşturmuş (ulus) ve bu temeli yaygınlaştıracak bir siyasi akım (ulusçuluk) ortaya çıkmıştır.⁴³

Ulus-devletin oluşum sürecinin bütününde, iktidar çok önemli bir rol oynamaktadır; çünkü toprakların ilhak veya fetih ile birleştirilmesi ancak devlet iktidarı ile aracılığı ile gerçekleşebilmektedir. Devlet iktidarı aynı zamanda hem açık sınırları hem de şiddet tekeli bulundurma yeteneği ile, modern devlet tanımı içinde temel bir öneme sahiptir. Bu iktidar ulus-devletin sınırları içinde gerçekleştirilir, ancak şiddet aynı zamanda ulus-devletin kendi çıkarlarını diğer ulus-devletlere karşı koruma aracıdır. Devlet iktidarı kendi yurttaşları üzerinde çeşitli yollardan gerçekleştirilir. Birincisi, devletin öncelikli ve merkezi özelliklerinden biri vergi koyma ve toplama hakkıdır. İkincisi, yurttaşların devlete ve birbirlerine karşı hak ve görevlerini belirleyerek bir yandan onları kısıtlaması, diğer yandan yetki vermesidir. Üçüncüsü, modern devletin teknoloji sayesinde yurttaşlarını artan ve karmaşıklaşan bir tarzda kontrol etmesidir. Devletin alanının olağanüstü genişlemesi

⁴³ Erözden, s.46 -47.

ona yurttaşlarını cinsiyetlerine, servetlerine, dinlerine, yaşlarına vb. göre sağlıklı, hasta, akıl hastası, üretken olan, olmayan insanlar arasında ayırım yaparak sınıflandırma olanağı sağlamıştır.⁴⁴

⁴⁴ Guibernau, s.107.

2.1.3 “Ulus”un Doğallığı

Bu konuda iki temel konumlanış vardır: birincisi, ulusun doğal bir şey olduğu varsayımdır. İkinci perspektif ulus ve ulusalcılığın modern olgular olduğunu öne sürmektedir.⁴⁵ Bu iki tez aşağıda detaylı olarak incelenecektir.

Ulusun tarihdışılığını savunan tezler başlıca iki kümede toplanır. Her iki küme arasındaki ayırım çizgisi, çok kesin bir ayırım olarak görülmemesi kaydıyla, şu şekilde çizilebilir: Birinci kümede yer alan çalışmalarda etnik grupların sürekliliği unsuru önplana çıkarılmaktadır. Bu çalışmalar siyasi yapılanmalara ya hiç değinmemekte, ya da değinseler bile, etnik grupların sürekliliği açısından bunları belirleyici bir unsur olarak görmemektedirler. İkinci kümedeki çalışmalarda ise, etnik gruplar yine inceleme kapsamına alınmakla birlikte, asıl ağırlık siyasi yapılanmalardaki sürekliliğe verilir.⁴⁶

Ulusun tarih dışılığı tezinin ileri sürülüş tarzlarından birisi, etnik grupların tarih boyunca bir süreklilik gösterdiklerini savunmaktadır. Bu çalışmaları gerçekleştirenlerin en belirleyici özelliği, ulus ile etnik grup arasında herhangi bir derecelendirmeye gitmemeleridir. Etnik grupların sürekliliği tezi başlıca iki tür yaklaşımla ele alınmaktadır. Birinci tür yaklaşımda salt biyolojik ya da sosyo-biyolojik veriler ön plana çıkarılmakla etnik grupların tarih boyunca sürekliliğini korudukları sonucuna varılmaktadır.⁴⁷

⁴⁵ Guibernau, s.94-95.

⁴⁶ Erözden, s.63.

⁴⁷ Erözden, s.64.

Smith ulusların kökeni konusunda “doğal” ya da “modern” kuram arasında seçim yapma sorununu çözmeye çalışırken, ethnîe ya da etnik topluluk kavramını geliştirmiştir. Smith ulusun doğasını, biçimlerini ve efsaneleri sembollerinin içeriğini, tarihsel anılarını ve merkezi değerlerini incelemekte, bunlara “efsane-simge” (myth-symbol) bileşimi adı vermektedir. Smith’in “ulusların etnik kökenleri” dediği çözümlenmeleri ulusların oluşmasına yol açan süreçlerin kökenlerini anlamayı kolaylaştırmaktadır.⁴⁸

Böylesi bir kapsama sahip önemli çalışmalardan birisi Geertz'e aittir. Geertz'e göre, maddi ilerleme, sosyal reformlar, yurttaşlık gibi kavramlarda ifadesini bulan modern topluluğa ulaşma arzusu ile kan bağı, ırk, din, dil, bölge, örf ve adetler gibi ilkesel değerler devamlı olarak çatışma halindedirler. Bu çatışmaların doğurduğu gerilim, hafifletilebilir nitelikte olsa bile asla giderilemeyecektir ve bireyin bilinçaltını etkilemeye devam edecektir. Geertz'in ileri sürdüğü bu tezin önemli eksikliği "neden unsuru" içermemesidir. Yani, kuramda bu ilkesel bağların neden ortadan kaybolmadıklarını, neden sürekli etki gösterdiklerine ilişkin bir açıklama yoktur. Van Den Berghe bu eksikliği gideren daha yeni tarihli bir kuram geliştirmiştir. Van Den Berghe etnik bağların sürekliliği olgusunu, salt biyolojik nedensellik içinde, genetik verilerden hareketle açıklamaya çalışmakta ve etnik bağları akrabalık bağlarının bir uzantısı olarak kabul etmektedir.⁴⁹

Etnik grupların sürekliliği tezine yönelik ikinci tür yaklaşımın temsilcisi olan ABD'li siyaset bilimci Walker Connor, etno-ulusçuluk üst

⁴⁸ Guibernau, s.97.

⁴⁹ Erözden, s.64.

başlığında topladığı çalışmalarında, özellikle kültürel ve sosyo-politik eksenli bir yaklaşımla etnik grupların sürekliliği tezini ileri sürmektedir. Connor konuya tarihsel bir düzlemde yaklaşmamakta, aksine çağdaş toplumlara ilişkin gözlemlerden yola çıkarak bazı sonuçlara ulaşmaktadır. Connor açısından modern öncesi tarihsel dönemlerde etnik grupların varlığı baştan kabul edilmiş kesin bir veridir. Connor'un asıl tartıştığı nokta, çağdaş toplumlarda da halen etnik bağların geçerli olup olmadığı noktasıdır. Connor etnik bağların halen geçerli değerler olduğunu ileri sürerken belirli bir etnik grup ve ulus anlayışından hareket etmektedir. Hatta daha da ileri giderek denebilir ki, Connor'un terminolojisi içinde, ulusun tarih dışılığını savunan diğer kuramlarla uyumlu olarak, ulusla etnik grup aynı içerikle kullanılmaktadır. Connor'a göre ulus asıl, ortak bir atadan geldikleri inancına sahip insan topluluğu anlamına gelmektedir. Böylece fiilen etnik grup ile ulus arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaktadır. Connor ulusu etnik grupla aynı ölçüte göre tanımlayıp, böylesi dar bir çerçevede tutarak ulus-devlet tanımı açısından da kendisini sınırlamaktadır. Connor'a göre ulus-devlet, sınırları içinde tek bir etnik grubu barındıran devlettir ve bu nedenle de oldukça az rastlanan bir olgudur. Connor'a göre ulusların henüz oluşmadığının ya da ulus bağlarının etnik bağlardan daha üstün olmadığına en güçlü delili, etnik çatışmaların ve gerilimlerin gelişmiş olarak nitelenen 1. Dünya Ülkelerinde de halen sürüyor olmasıdır. Connor, çatışma ortamının geçerli olduğu birçok halde etnik sadakatin devlete olan sadakatin önüne geçtiğini savunmakta ve bu konuda 1. Dünya ile 3. Dünya ülkeleri arasında fark olmadığını ileri sürmektedir. Connor, bu çatışma ortamını yaratan asıl etkinin ekonomik çelişkiler olduğu savını da reddetmez. Ona

göre bu gerilimlerin asıl kaynağı etnik bağılıkların halen geçerli olmasıdır. Ekonomik faktör ise ancak ikincil konumda yer alır.⁵⁰

Durkheim “ulusallık”, “devlet” ve “ulus” arasında ayırım yapar. Durkheim “ulusallık” sözcüğünü siyasal toplumlar oluşturmayan, ancak bir birliğe sahip olan büyük birey grupları için kullanır. Polonya ve Finlandiya’yı örnek gösterir ve bunların henüz devlet olmadıklarını, ancak bir tarihsel gerçekliğe sahip olduklarını vurgular. Durkheim’in kuramında ulusallıklar, ya kendilerini yeniden yapılandırma fikrinden vazgeçmiş eski devletler veya devlet olma sürecini yaşayanlardır. “Ulus” ile hem devlet hem de ulusallık olan bir gurubu anlatmaktadır.⁵¹ Böylece ulusun devletten önce var olduğunu savunmaktadır.

Siyasi yapılanmaların sürekliliği noktasından hareketle, ulusun tarih dışı nitelik taşıyan bir toplumsal yapılanma olduğu düşüncesine varan ya da bu düşüncüyü üstü kapalı yansıtan çalışmalarda da, tıpkı etnik grupların sürekliliği düşüncesinden hareket eden çalışmalarda olduğu gibi, tarihsel dönemlerde yer alan oluşumlarla modern oluşumlar arasında herhangi bir derecelendirme ya da ayırma gidilmediği gözlenmektedir. Siyasi yapılanmaların sürekliliği açısından geliştirilen bakışa, özellikle konuya siyasi tarih eksenli yaklaşan çalışmalarda rastlanır.⁵² Barth’ın yaklaşımına göre gruplar kendilerini kendi karakteristiklerini çıkarsama yoluyla, yani “yabancılar”la karşılaştırarak tanımlama eğilimi gösterirler. Bu nedenle sekizinci yüzyıl dolaylarında şimdi Galler (wzles) diye bilinen yerde yaşayan insanlar onlara yabancılar (foreigners) diyen başka ırktan

⁵⁰ Erözden, s.66.

⁵¹ Guibernau, s.35-36.

⁵² Erözden, s.67.

insanlar (allien people) tarafından büyük hendek ve duvarlarla kuşatılmış topraklarında yaşıyorlardı; öbür ırkın dilinde onlar Weallas, Welsh'di (Galli).⁵³

Siyasi yapılanmaların sürekliliği bakışını işleyenler konuya yalnızca siyasi tarih ekseninde yaklaşanlar değildir. Gerek tarihsel gerekse antropolojik verilerle ulus olgusunu incelemeye girişen John Armstrong da, çalışmalarında ağırlıklı olarak siyasi yapılanmaların sürekliliği bakışını benimser. Armstrong'un çalışmasının temel amacı etnik/ulusal kimliklerin hangi etkenlerle geliştiklerinin ortaya çıkarılmasıdır. Armstrong bu etkenleri genel ve özel olanlar olmak üzere ikiye ayırır ve genel olandan hareketle özel etkenleri incelemeye girişir. Armstrong, Fredrik Barth tarafından ortaya atılmış olan grupların grupsal kimliklerini kendilerine has özelliklere dayanarak değil, başkalarından farklılaşma noktalarına dayanarak geliştirdiklerini savlayan kuramı başlangıç noktası kabul etmektedir. Buna göre, toplumsal gruplar kendilerini dışlama yoluyla tanımlayarak oluştururlar. Armstrong bu genel etkenden yola çıkarak özel etkenlere yönelir ve grubun kendini tanımlamasında belirleyici olan dışlamanın hangi "kurumsal" çerçevelerde ortaya çıktığını araştırır. Bu ekseninde Armstrong etnik/ulusal kimliklerin oluşmasında etkili olan ve etkisini uzun bir tarihsel süreçte gösteren dört kurumsal çerçeve saptar. Bu çerçevelerden birincisi göçebe toplum/yerleşik toplum farklılaşması; ikincisi ise, iki büyük kurumsal dini oluşturan Müslümanlık/Hıristiyanlık farklılaşmasıdır. Bu iki farklılaşma siyasi yapılanmayı dolaylı olarak belirlemektedir. Yerleşik toplum halinde yaşama ülkesel bağlılığı da beraberinde getirdiği için ülkesel düzlemde oluşan siyasi birimlere bir temel oluşturmakta ve bu siyasi

⁵³ Guibernau, s.95-96.

birimler kaynaklı bir toplumsal kimliğin gelişmesinde başrol oynamaktadır. Dinsel farklılaşma da, yan yana olan topluluklarda, kendilerini tanımlayabilmek açısından birincil öneme sahip, olumsuz bir başvuru kaynağı oluşturmaktadır.⁵⁴

Etnik/ulusal nitelik taşıyan siyasi yapıların oluşumunda dolaylı etki gösteren bu iki kuramsal çerçeve yanında, doğrudan etki gösteren iki kuramsal çerçeve daha vardır. Bunlardan birincisi, önceleri antik çağlardaki site devletleri içinde, sonraları ise Ortaçağ'ın özerk ya da bir merkeze bağımlı şehirleri içinde biçimlenen şehirli kimliği; ikincisi ise imparatorlukların siyasi yapılarıdır. Şehirli kimliği güçlü bir medeni bilincin varlığı ile birleştiğinde, şehrin üzerinde yayıldığı toprak alan büyük değilse ve şehir nüfusu da toplumsal açıdan bir türdeşlik gösteriyorsa, siyasi gelişim modern ulusçuluk akımının ortaya çıkması yönünde olacaktır. Öte yandan, imparatorluklar şeklinde örgütlenen siyasi birimler de bir taraftan ulusal kimliklerin oluşmasında önemli rol oynayan siyasi ve toplumsal mitlerin üretilmesi işlevini görürken, diğer taraftan da siyasi merkezleşmeyi sağlayacak ve böylelikle idari açıdan bütünlük gösteren siyasi yapılanmalara temel oluşturacaklardır. Guibernau, 20. Yüzyılda Ulus Devlet ve Milliyetçilikler adlı eserinde; “Ben ulusun tamamen modern bir olgu olduğunu düşünmüyorum. Zaman içinde toplumsal örgütlenmede yer alan değişimlere bakarsak, Romalıların çöküşünden ve onu izleyen Şarلمان İmparatorluğunun dağılmasından sonra Batı Avrupa görece küçük derebeyliklere ve etki alanlarına bölündü, bu bölünmeler fetihler, evlilikler ve ilhaklarla büyük birimleri yaratarak, özellikle diğer gruplara karşı girilen savaşlar aracılığıyla bir topluluk duygusunun oluşmasına yol açtı.

⁵⁴ Erözden, s.67.

Huizinga Haçlıların, dil, soy ve sadakat açısından bölünmüş olanları, din uğruna birleştirmekten çok, Latin Hıristiyanlığının ulusal düşmanlıklarını körükleyerek, onları silahlandırarak, savaş düzenine sokarak az ya da çok dinsel rekabet yaratarak bir araya getirdiğini öne sürmektedir.⁵⁵ demektedir.

Ulusun tarihdışı nitelikte bir toplumsal oluşum olduğu görüşünü yansıtan bu incelemelerde ortak bir özelliğin varlığından söz edilebilir. Bu incelemelerde “etniler çağı”yla “uluslar çağı” arasında bir ayırımı gidilmez. Dolayısıyla, herhangi bir ulusun, ya da - tercih edilen kavrama göre - bir etnik grubun tarihini, en eski tarih dönemlerinden itibaren ele almak ve günümüze kadar getirmek mümkündür. Bu bakış açısından yaklaşınca da, ulusçuluk siyasi sadakat bağlarının ancak ulusa yönelebileceği, ulusun haricinde başka bir kaynağa siyasi açıdan itaatin meşru olmadığını savunan bir siyasi akım olarak belirlemektedir ve sadece bu içerikle kavranmaktadır.⁵⁶

⁵⁵ Guibernau, s.96.

⁵⁶ Erözden, s.68.

2.1.4 Ulusun Modernliği

Ulusun modern çağlarda ortaya çıkan bir toplumsal örgütlenme biçimi olduğunu savunan çalışmalarda da birçok ortak özellik bulunmakla beraber, bu çalışmaları iki alt kümeğe ayırmak mümkündür. Birinci alt kümede toplanabilecek çalışmalarda ulus formunun belirlediği toplumsal aşamanın ortaya çıkışına asıl etki eden unsurun ekonomik gelişme oluşu savlanmaktadır. İkinci alt kümede yer alan çalışmalarda ise ağırlık, modern çağlarda ortaya çıktığı düşünölen karmaşık nitelikli bir sınıfsal ayrışma unsuruna verilmektedir.⁵⁷

Hiçbir ulusun doğal olarak etnik temeli yoktur, fakat toplumsal oluşumlar ulusallaştıkça, içerdikleri, paylaştıkları ya da hükmettikleri topluluklar da “etkinleşir”; yani sanki kendiliğinden bir ilk kimliğe, kültüre, çıkarlara sahip olan, bireyleri ve toplumsal koşulları aşan doğal bir cemaat oluşturmuşçasına geçmişte ya da gelecekte temsil edilir hale gelir.⁵⁸

Ulusun ancak belli bir ekonomik gelişme safhasından sonra ortaya çıktığını savlayan araştırmacılardan ilki Karl Deutsch'dur. Deutsch, ulusal kimlikteki belirginleşmenin ancak pazar ekonomisi, sanayi alanları, şehirleşme, okuma yazma bilenlerin oranı ve toplumsal iletişimdeki gelişmelerle ölçülebileceğini ileri sürmektedir. Ulusun oluşumunun bu ölçütlere vurulması, ulusun mevcudiyetinin bu ölçütlerle belirlenmesi, açıkça ulusun modern çağlarda ortaya çıkan bir toplumsal yapılanma olduğunun kabulü anlamına gelmektedir.⁵⁹

⁵⁷ Erözden, s.68.

⁵⁸ Balibar, ve Wallerstein, s.121.

⁵⁹ Erözden, s.68.

Sanayileşme ile uluslaşma süreci arasında doğrudan bağlantı kuran araştırmacı Ernest Gellner'dir. Gellner ulusun ortaya çıkışını açıkça sanayi toplumuna geçişin bir zorunlu sonucu olarak görmektedir. Sanayi toplumu aşamasından önceki toplum biçimi olan tarım toplumunda, toplum temel olarak yönetenler ve yönetilenler olmak üzere ikiye ayrılmıştır ve bu toplumsal roller değişmezlik özelliği göstermektedir. Toplumun en kalabalık kesimini oluşturan yönetilenler de, özel bir eğitim alma gereksinimi olmaksızın, gerek toplumsal rollerin değişmezliği ilkesi uyarınca gerekse tarımsal faaliyetin çok özel bir beceri gerektirmemesi nedeniyle, kendilerini yeniden üretebilmekte ve toplumsal devamlılığı sağlayabilmektedirler. Sanayi toplumunda tarım toplumunun tam aksine, "devamlılık" ve "ilerleme" unsurları üzerinde örgütlenmektedir. Böylesi bir toplumda, toplumun üyesi olan bireyler tarafından üstlenilmesi gereken faaliyetler karmaşık niteliktedir, belli bir bilgi ve beceri birikimi gerektirir. Bu uzmanlaşmanın sağlanabilmesi ancak belli bir asgari temel standart eğitim alınmış olmasıyla mümkündür. Dolayısıyla sanayi toplumunun kendi kendini yeniden üretebilmesi, bireylerine bu asgari temel eğitimi verecek bir sistemi kurmasına bağlıdır. Gellner, gerek ulusçuluğun gerekse ulusun doğuş nedenlerini bu gelişimde bulmaktadır. Gellner'e göre, ulusçuluk standart eğitimi karşılamak üzere oluşturulan siyasi yapının kültürel açıdan da türdeş olması zorunluluğu sonucu ortaya çıkan ve bu kültürel türdeşliği siyasi bir projeye dönüştüren siyaset akımıdır. Ulus ise, bu kültürel türdeşliği ifade etmek üzere ulusçuluk tarafından yoktan var edilen bir kurgudur.⁶⁰

⁶⁰ Erözden, s.69.

Ulusun modern çağlara özgü bir toplumsal yapı olduğunu savlayan çalışmaların ikinci alt kümede yer alanları da, tıpkı bir alt kümedeki çalışmalar gibi, aslında ekonomik alana ilişkin bir noktadan hareket ederler, ancak, bu çalışmaları diğerlerinden ayıran önemli farklılık ekonomik gelişmenin toplumsal sınıflar açısından gösterdiği etkiyi ön plana alıyor olmalıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere, bu çalışmalarda kullanılan yöntem Marksist kuramdan önemli ölçüde esinlenmektedir. Bu tarzda çalışmaları gerçekleştirenlerin önde gelenlerinden birisi tarihçi Eric Hobsbawm'dır. Konuya tarihsel açıdan yaklaşan Hobsbawm, ulus-devleti kapitalist ekonomik sistemin belirli bir aşamasındaki unsurlarından biri olarak görmekte ve kapitalizmin 19. yüzyıldaki çehresinin ulus-devlet şeklindeki siyasi örgütlenmeyi gerektirdiği varsayımıyla, 19. yüzyıl Avrupa'sında, ulus-devletlerin ve ulusçuluk akımlarının ortaya çıkışını olağan bulmaktadır. Bir tarihçi olarak "geleneklerin icat edilmesi" konusuna eğilen Hobsbawm, toplumsal gelişmeyle birlikte değişen gelenekleri incelemektedir. Bu incelemesinde Hobsbawm, toplumsal gelişme esnasında, gerçekten "eski" olan geleneklerin yeni koşullara uyarlanmasıyla, tamamen iradi bir biçimde "yaratılan/icat edilen" gelenekler arasında bir ayırma gider. Hobsbawm'a göre gelenek icadı hızlı toplumsal dönüşüm dönemlerinde görülen bir olgudur. Hızlı bir sınai gelişmenin ortaya çıktığı 1870-1914 döneminde de üç tür gelenek icat edildiği gözlenmektedir. Bunlardan birincisi, soyut ya da somut topluluklara aidiyet duygusunu ve bu toplulukların içsel türdeşliğini kuran ya da simgeleyen geleneklerdir. İkinci grupta kurumları, statüleri ve otorite ilişkilerini kuran ya da meşrulaştıran gelenekler yer almaktadır. Üçüncü tür "yaratılan gelenek" ise toplumsallaştırmaya yönelik inanç ve değer sistemlerine ilişkin olanlardır. Hobsbawm'a göre bunların arasında en

dikkate değer olanları birinci gruptaki "yaratılmış gelenekler"dir ve hızlı sınaî gelişmenin gözleendiği dönemde bu gruba giren geleneklerle simgelenmeye çalışılan, ifade ve temsil edilen genel toplumsal kategori "ulus"olarak belirginleşmektedir. Bu çerçeve içinde de, ulusçuluk toplumsal bütünlüğü korumaya yönelik bir siyasi akım, ulus da toplumsal bölünmüşlükleri aşmak için bu akımın icat ettiğı bir kurgu olarak ortaya çıkmaktadır.⁶¹ Ulusu modern çağların son derece maddi bir sorunu olan toplumsal bütünlüğü sağlamak için icat ettiğini son çalışmalarında açıkça ortaya koymaktadır.

Aynı çerçevede yer alan araştırmacılardan bir diğeri de Anderson'dur. Anderson ulusu açıkça hayali bir kurgu sayarken, bu kurguyu hayal edilebilir kılan en önemli etkenler olarak saptadığı iki etken, onu ulusun modern çağların oluşumları arasına oturttuğunun en belirgin göstergesini oluşturur. Anderson'a göre, ulusun hayal edilebilir hale gelmesi için gerekli ilk etken zaman kavramındaki evrimle birlikte eş anlılık düşüncesinin ortaya çıkışıdır. İkinci etken ise daha sonra ulusal dillere dönüşecek olan yerel dillerde yayın yapan kapitalist yayıncılıktır. Kapitalist yayıncılıkla eş anlılık düşüncesinin birleşimi, köy, kasaba ya da şehir gibi somut sayılabilecek yerleşim birimlerindeki toplumların daha ötesine geçen, boyut olarak bu toplumları kat kat aşan toplumların da bir bütün oluşturur halde tasavvur edilebilir hale gelmesine yol açacaktır. Bireyler, yüzlerini hiç görmeseler, şahsen hiç tanışmasalar bile, kendileriyle eş anlı olarak aynı gazeteleri ve romanları okuduklarını bildikleri diğer bireylerle kendilerini bir bütün olarak düşünecek, onlarla aynı toplumun üyesi olduklarını kabul edeceklerdir. Sonuçta, salt hayali düzlemde bir iletişim kurabilmek ve

⁶¹ Erözden, s.71.

toplumsal bütünlüğü kurgulayabilmek, ilk olarak burjuva sınıfının başardığı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶²

Hobsbawm ve Anderson ile aynı çizgide yer alan bir diğer tarihçi de Miroslav Hroch'dur. Gerçi Hroch ilk aşamada ulusçuluğun ulusa bağlı olarak ortaya çıktığını kabul ettiğini belirtmekle ulusun tarih dışılığını savunan tezi benimser izlenimini doğurmaktadır. Ancak ulusların oluşumunu bir "toplumsal gelişme dinamiğinin" sonucu olarak görmekte ve bu nedenle de ulusun tarihdışılığı noktasından hareket eden görüşlerden önemli ölçüde ayırmaktadır. Hroch'a göre ulusun oluşumunun tamamlanıp tamamlanmadığı, söz konusu toplumun sınıfsal gelişmişlik düzeyine bakılarak anlaşılacaktır. Hroch ölçütünün bazı alt unsurlar ekleyerek belirginleştirmekte ve bu alt unsurların birbirleriyle etkileşimlerine bağlı olarak dört değişik tip ulusal oluşum şeması çizmektedir. Hroch'un ölçütüne kattığı alt unsurlar burjuva demokratik devrimi, başlangıç aşamasında olan sanayi devrimi ve örgütlü emekçi sınıf hareketidir. Buna göre birinci tipte sanayi devrimi burjuva demokratik devriminden önce başlamış ve ulusal hareketliliği yavaş yavaş önem kazanması aşamasına dek düşmüştür. Bu tip çerçevesinde ulusal oluşum sanayi devriminden hemen sonra tamamlanacak, örgütlü emekçi sınıf hareketi ise daha sonra ortaya çıkacaktır. İkinci tipte, ulusal hareketlilik hem burjuva demokratik devriminden hem de sanayi devriminden önce başlamıştır. Bu koşullarda, uluslaşma sürecinin tamamlanması ancak örgütlü emekçi sınıf hareketinin ortaya çıkmasından sonra mümkün olacaklardır. Üçüncü tipte, ulusal hareketlilik henüz feodal toplumsal ilişkilerin geçerli olduğu bir aşamada kitlesellik kazanmıştır. Bu koşullar altında, uluslaşma süreci burjuva

⁶² Erözden, s.71.

demokratik devrimin gerçekleştirilmesinden hemen sonra tamamlanmış olacaktır. Son tipte ise ulusal hareketliliğin başlangıç aşaması hem burjuva demokratik devriminin gerçekleştirilmesinden hem de sanayi devriminin başlamasından sonraki bir aşamaya denk düşmektedir. Bu durumda, uluslaşma sürecinin tamamlanması ya hiç gerçekleşmemekte ya da her iki devrime nazaran oldukça geç bir tarihte gerçekleşmektedir.⁶³ Bu tipolojiden çıkan sonuç Horch'un uluslaşma sürecini 18. ve 19. Yüzyıla dayandırmakta ve bundan önce ulusal nitelikte hareketler görünse bile bunun uluslaşma sürecinin tamamlandığı anlamına gelmeyeceğidir.

Ulus-devletin modernliğini savunan diğer bir düşünür ise Alain Touraine'dir. Touraine, dünyamızı iki yüzyıl boyunca tahakküm altına alan modernite imgesinin, üç temel ilkeyi bir araya getirdiğini ve bu üç temel ilkeden birinin de özel iktidarların tümüne kendi yasasını dayatan, toplumsal barışı ve ülkenin idari birliğini olduğu kadar kültürel birliğini de güvence altına alan ulusal devletin yaratılması olduğunu iddia etmektedir.⁶⁴

⁶³ Erözden, s.72.

⁶⁴ Touraine, s.116.

2.2 Değerlendirme

Yukarıdaki açıklamalarda belirginleştirilmeye çalışıldığı üzere, ulusun tarihsel bir olgu olduğunu iddia eden tezlerle, aynı olguyu modern bir oluşum olarak değerlendiren tezler arasında, inceleme alanının temeline ilişkin bir çatışma bulunur.⁶⁵

Ulusun modernliği tezi, mevcut ulus-devletlerin kendilerinden önce aynı mekânda varlığını sürdüren siyasi birimlerle ilişkisini göz ardı ederek, günümüzdeki ulus devletlerin bilinen sınırlar içindeki varlığını hemen hemen rastlantısal bir olgu olarak değerlendirme konumuna düşmektedir. Buna karşılık, -ulusun tarih dışılığı tezi - ya modern kuramlar öncesi siyasi yapılanmaları ve bunların dayandığı meşruiyet anlayışlarını modern kuramlara göre şekillenenlerden farklı saymakta, ya da aradaki farkı dikkate almayarak yok derecesine indirgemektedir. Bunun sonucunda da, ulusun tarih dışılığı tezinin, hem mevcut ulus devletlerin kuramsal açıdan eksik aktardığı, hem de ulusçuluk akımının tarih yorumunu tekrarlayarak tarihi çarpıtmalara bilimsel değer yüklediği söylenebilir.⁶⁶

Ulusun modernliği ve ulusun tarihdışılığı tezleri arasındaki çatışmayı ortadan kaldırmak açısından bir ilk adım olarak Antony D. Smith'in yeni tarihli çalışmalarında geliştirdiği yorumdan yola çıkmak mümkündür. Ulus şeklindeki toplumsal örgütlenmenin kökenlerini araştırmaya yönelik Smith, Armstrong'un da kullandığı (Brandel kaynaklı) uzun süre inceleme yöntemini kullanmaktadır. Ancak Smith'i Armstrong'dan ayıran en önemli nokta, yazarın modern ulus düşüncesi ile

⁶⁵ Erözden, s.73.

⁶⁶ Erözden, s.73.

eski dünyadaki etnik nitelikli bazı toplumsal ilişkiler ve simgeler arasında bir bağlantı olduğu inancını korumasına rağmen, etnik grupla ulus arasında bir nitelik farkı gözetmesi ve ulusun ortaya çıkışının ancak belli bir aşamaya gelinmesinden sonra mümkün olduğunu savunmasıdır.⁶⁷

Smith ulusların kökeni konusunda “doğal” ya da “modern” kuram arasında seçim yapma sorununu çözmeye çalışırken, *ethnie* ya da etnik topluluk kavramını geliştirmiştir. Smith ulusun doğasını, biçimlerini ve efsaneleri ile sembollerinin içeriğini, tarihsel anılarını ve merkezi değerlerini incelemekte, bunlara “efsane-simges” (myth-symbol) bileşimi adı vermektedir. Smith’e göre “Orta Çağ Avrupası ile yakın Doğu’nun ilk dönemlerinin antik ve sosyal kültürel yaşamına nüfuz eden, uluslardan çok *ethnie*’ler, milliyetten çok etnik köken, ulusalcılıktan çok etnisizmdir. Smith’e göre “toprağa bağlı” ulus, kendi temelini bir toprağa olan bağlılık duygusu ile topluluk yasaları ve yasal kurumlarında içeren özelliklerinden alır, bu bir yurttaşlık ve ortak kültür duygusudur. Diğer yandan, “etnik” ulusun ise ortak köken ve soy varsayımına dayandığını, bunun kayıtlara ve şecerelere yansıdığını öne sürmektedir.⁶⁸ Daha açıkçası; Smith’in etnik grup ile ulus arasındaki bağlantıyı oluşturmada temel aldığı bazı tanımları aktarmak gerekmektedir. Smith etnik grubu, ortak atadan geldiklerine ilişkin bir inancı, ortak anıları ve kültürel özellikleri paylaşan, ana yurt olarak tanımladıkları ya da tarihsel açıdan kendilerine ait olduğuna inandıkları bir toprak parçasına bağlılık duyan ve aralarında belli bir dayanışma bulunan, ayırt edici bir ad sahibi insan topluluğu olarak tanımlamaktadır. Smith buna ek olarak etnik kategori ile etnik grup arasında da bir ayırımı gider. Buna

⁶⁷ Erözden, s.74.

⁶⁸ Guibernau, s.97.

göre, etnik kategori dışardan, yani grup dışındakiler tarafından kültürel bir birlik olarak tanımlanan ama kendi etnik ortaklığının bilincine varmamış gruptur; etnik topluluk ise bireylerinde etnik aidiyet bilinci gelişmiş grup anlamına gelmektedir. Smith modern bir oluşum olarak tanımladığı "ulus" ile "etnik grup" arasındaki bağlantıyı bir siyasi akım olarak gördüğü "ulusçuluk" kanalıyla kurmaktadır. Smith'e göre ulusçuluğun amacı önce etnik kategoriyi etnik topluluğa dönüştürmek, sonrada ulusu yaratmaktır. Smith'in etnik grupla ulus arasında kurduğu bu bağ, bazı noktalarda açıklayıcı olsa bile, önemli eksikliklerde içermektedir. Bu eksikliklerden en çarpıcı olanı, yazarın etnik gruptan ulusa doğru bir dönüşümün, bir niteliksel sıçramanın gerçekleştiğini savlamasına rağmen, bu niteliksel değişikliğin nereden kaynaklandığı konusunda gelişkin bir açıklama getirmiyor oluşudur. Smith, araştırmasının bir noktasında, etnik gruptan ulusa geçişin gerçekleşmesini yurttaşlık bağının kabul edildiği modern anlamda bir siyasi yapının kuruluşu olgusuna bağlamaktadır. Bu noktada, etnik grupla ulusu birbirinden ayıran olgu, toplumsal gruba aidiyetin saptanmasında kullanılan ölçütlerdeki farklılaşmadır. Buna göre, topluluk üyesi olma, birinci şık söz konusu olduğunda "doğum" ya da "kan bağı" ölçütüyle tanımlanırken, ikinci şıkta "yurttaşlık" sıfatının edinilmesi olgusuna bağlanmıştır. Dolayısıyla, üstü örtülü bir biçimde de olsa, bu iki değişik toplum türü arasında siyasi yapılanma anlamında bir farklılığın ve dönüşümün mevcut olduğu kabul edilmektedir. Bir diğer sosyolog, Dominique Schnapper, bu ölçüte dayanan bir ayırımı tüm açıklığı ile ortaya koymaktadır. Schnapper'e göre, ulus, çağdaş demokratik toplumların benimsediği siyasi yapıdır. Ulus, her ne kadar etnik duyguların bir uzantısı ve kendisinden önce var olan siyasi kurumların bir mirasçısı olarak belirse

de, onları aşan bir içeriğe sahip, yeni bir siyasi örgütlenme biçimidir. Tarih çağları boyunca sürekliliğini koruyarak var olmuş bir topluluğa ait olma bilinci, çok eskilerden beri mevcuttur ancak bu bilincin, bir özel siyasi yapılanma biçimine temel oluşturması tamamen modern bir olgudur.⁶⁹

Öncelikle siyasi dönüşümün kuramsal açıdan ne ifade ettiğine değinmek gerekmektedir. Smith ve Schnapper'in sözünü ettikleri, grupsal aidiyetin vatandaşlık bağı temelinde tanımlanmaya başlaması ölçütüne dayalı olarak, bir toplum türünden bir diğer toplum türüne geçiş aşlında daha derinlerde gerçekleşen temel bir değişimin yansımalarından birisidir. Bu temel değişim, siyasi iktidarın kendini meşrulaştırma ölçütündeki değişimdir. Daha açık bir ifade ile belirtmek gerekirse, egemenliğin el değiştirilerek ulusa mal edilmesidir. Ancak, bu değişime egemenliğin sahibi noktasından değil de, siyasi iktidarın meşruiyet kaynağına bağlanma yolu olarak, bizzat egemenlik kavramı açısından yaklaşıldığında, araştırmanın itici gücü konumundaki soru daha farklı biçimde formüle edilecektir. Konuya böyle yaklaşıldığında, artık ulusun nasıl olup da “egemenliğini” kabul ettirdiği araştırılmayacak, egemenliğin neden “ulus egemenliği” formuna bürünmek zorunda kaldığı açıklanmaya çalışılacaktır. Bu açıklama çerçevesinde ulus olarak adlandırılan kategori, 19. Yüzyıl başına kadar birbirinden ayrı olarak düşünülen siyasi bağlılık (sadakat) duygusu, soyut devlet kavramı ve özgün bir kültürel topluluğun üyesi olma bilinci olgularının birlikte düşünölmeye başlanması ile kurgulanabilir hale

⁶⁹ Erözden, s.74.

gelmiştir. Ulus-devletin ve ona bağlı olarak ulusun içeriğini belirlemede etkili olan bu üç olgudan hiçbirisi yoktan var edilmiş değildir.⁷⁰

Ancak, bu nitelikteki bir topluluk oluşturma bilinci siyasi bir yönelime sahip bulunmamakta, siyasi düzen açısından her hangi bir anlam ifade etmemektedir. Gerek ortaçağdaki feodal siyasi birimler, gerekse modern çağların başlangıcındaki merkezi mutlak monarşiler kullandıkları siyasi kuralları meşrulaştırırken ya da uyruklarında siyasi sadakat bağı oluşturmak isterken bu topluluk bilincine başvurmamaktadır. Ulusun siyasi bağlılık düşüncesinin temelinde yer alan kavram haline dönüşmesi, ulusun egemenliğinin ilan edilmesi ile eşzamanlı gelişmiştir. Bu süreç sonunda ulus, siyasi bağlar çerçevesinde bir sadakat ve dayanışma duygusuna temel yapılmıştır. Bu ise, ulus kavramının evrensel içerikten arındırılıp, tikel bir içeriğe büründürülmesi ile olmuştur. Tikelleştirilen ulus kavramı çerçevesinde, bir ulusun diğerinden farklılığını ortaya çıkarmak, böylelikle ayrı siyasi birimler olarak örgütlenen devletlerin her birinin varlık nedeni haklılaştırmak amacıyla, bir yandan dil, kültür vb. "doğal" olduğu iddia edilen farklılıklar "siyasallaştırılacak", öte yandan da "siyasal" bir farklılık olarak kavranan yurttaşlığın "doğallaştırılması" işlemi gerçekleştirilecektir. Bu işlemi gerçekleştiren ise, ulusa (dolayısıyla ulus-devlete) yönelen siyasi bağlılığı diğer her türlü değerün üstüne çıkararak yücelten, bir sonraki çalışmada ayrıntılarıyla tarif edilecek olan, "ulusçuluk" akımı olacaktır.⁷¹

⁷⁰ Erözden, s.76.

⁷¹ Erözden, s.78.

3. “DEVLET” VE “ULUSÇULUK” ANLAYIŞI

3.1 “Devlet” Anlayışını Tanımlama Denemesi

Devlet, yaklaşık 10.000 yıl önceye, Mezopotamya’da ortaya çıkan ilk tarım toplumlarına kadar uzanan eski bir beşeri kurumdur.⁷² Bir toplum kurumu olarak Devlet, toplumların gelişmesinde, diğer toplumlarla olan ilişkilerinde her zaman belirleyici bir öneme sahip olmuştur. Bu yönü ile Devlet, bir toplumun tarihteki serüvenini, toplumlar arası ilişkilerdeki konumunu; kısacası, toplumların tarih içindeki yerlerini anlamamızı ve açıklamamızı sağlayacak özellikleri bünyesinde barındıran temel toplum kurumlarından biridir. Tarihte çeşitli Devlet tipleri ile karşılaşmaktayız. Özellikle, Devlet tipleri dememizin önemli bir sebebi vardır: Gerek siyasi doktrinler tarihi çalışmalarında, gerekse Devlet’e ilişkin çalışmalarda sık sık Devlet tipleri ile yönetim şekillerinin birbirine karıştırıldığını görüyoruz. Bu türden bir kavram kargaşasına düşmemek için, Devlet tipleri ile yönetim şekilleri arasındaki farklılığa dikkat çekmek istiyoruz. Bu farklılığı bir örnek ile daha iyi açıklayabiliriz: Ulus Devlet, bir devlet modeli iken; monarşi ve demokrasi, bu Devlet modeli içerisinde yer alan iki farklı yönetim biçimidir.⁷³

⁷² Francis Fukuyama, DEVLET İNŞASI, İkinci Basım, Remzi Kitapevi, Mayıs 2005, s.13.

⁷³ Coşkun, s.15.

Ulus-devletin ortaya çıkışı toplumdaki güç ilişkilerini değiştiren çok boyutlu bir sürecin ürünü olarak, onsekizinci yüzyıl sonları Avrupa'sına yerleşir. Bu güç ilişkilerini değiştiren unsurlar şunlardı: Toprak birimlerinin bürokratik mutlakıyetçi devletlerce konsolide edilmesi, hudutların sınırlara dönüştürülmesi, burjuvazinin yükselişi, yöneticilerin yeni rolü ve özellikle Aydınlanma düşüncesinin (belirleyici olarak "halk egemenliği" düşüncesinin) yayılmasıyla ortaya çıkan büyük birimlerin oluşumu ve bunların bir devlet yönetimi altındaki kültürel ulusun üyelerini yalnızca yer yer birleştirmeyi başarması.⁷⁴ Sonuçta yapısal özellikleri ne olursa olsun, devletler hem toplumların parçası, hem de ondan bir miktar kopuk kurumlardır.⁷⁵

Tarihsel gelişmeler devletin örgütlenmesi planında esas olarak iki klasik devlet biçiminin doğuşuna yol açmıştır: Üniter devlet ve federasyon. Üniter devlet ve federal devlet gerçekte aynı amacın ürünüdür: Siyasal birliği sağlama. Birincisinde siyasal birlik tek yasama ekseninde sağlanır. İkincisinde birden çok yasama meclisi, gönüllü iradeyle ortak ve kendi dışlarında bir yasama meclisine birtakım egemenlik yetkilerini devrederler. Böylece ortaya yeni bir devlet çıkar. Ama bu birliğin, birliği oluşturan her bir devletten ayrı bir tüzel kişiliği, federe devletlerle birlikte tabi olduğu bir anayasası ve birleşen uluslar bütünüünün oluşturduğu bir uluslar ulusu vardır. Bu nedenle sözcüğün tam anlamıyla bir devlettir.⁷⁶

⁷⁴ Guibernau, s.105-106.

⁷⁵ Mahçupyan, s.126.

⁷⁶ Nalbant, s.19.

Ulus-devlet; sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı türdeşleştirerek, ortak kültür, simgeler, değerler yaratarak, gelenekler ile köken mitlerini canlandırarak, (kimi zaman uydurarak), birleştirmeyi amaçlayan bir tür devletin oluşumuyla tanımlanan, modern bir olgudur. Ulus ile ulus-devlettin, çoğu zaman olduğu gibi, çakışmaması durumunda aralarındaki temel farkın ulus üyelerinin bir topluluk oluşturma bilinci göstermemelerine karşılık, ulus-devletin bir ulus yaratmaya çalışması ve bir topluluk duygusu geliştirmeye çabalamasından kaynaklandığı söylenebilir. Ulusun ortak bir kültürü, değerleri ve simgeleri varken, ulus-devlet ortak kültür, simge ve değerler yaratma amacı güder. Bir ulusun üyeleri ortak geçmişlerine bakabilirler; ama aynı şeyi bir ulus-devletin üyeleri yaptığında, daha önce farklı etnik kökenden uluslara ait oldukları için - çünkü geçmişte ulus-devlet yoktu- geçmişi gösteren ya boş ya da parçalı bir resimle karşılaşır. Bir ulusu oluşturan insanlarda anayurt duygusu varken ve kendilerini toprağa bağlı hissederken, ulus-devlet bir anlaşmayla ya da devletlerarasında sınırın nereye çizileceğine karar veren politikacıların iradesiyle oluşur.⁷⁷

Devlet biçimlerini belirlemek sadece belirli coğrafi alanda siyasal iktidarın niceliği sorunu ile ilgili değildir. Aynı zamanda siyasal iktidarın normlarının kimler hakkında geçerli olduğu da hesaba katılmak durumundadır. Kuşkusuz devletin örgütlenmesi sorunu devlet biçimlerinin ilgi alanı içindedir. Ancak devlet biçimleri kavramı bir örgütün örgütlenme ilkeleri olmaktan önce siyasal iktidarın teklifi

⁷⁷ Guibernau, s.93

ile ilgilidir. Bir siyaset bilimci gözüyle siyasal iktidar her zaman tekliğe, birliğe yöneliktir.⁷⁸

⁷⁸ Nalbant, s.17-27.

3.2 “Ulus – Devlet” Tipolojisi

Ondokuzuncu yüzyıla kadar açıkça ulus-devletlere bölünmüş bir Avrupa bulamayız – hatta İtalya ve Almanya örneği gibi bazıları 1871’e kadar gecikmiştir. Ulus-devletin mükemmel bir siyasal birim olarak tanınması, yalnızca Batı Avrupa’da değil, dünyanın geri kalan kısmında da bir model olarak alınması, kesinlikle bu dönemden sonra gerçekleşmiştir. Yirminci yüzyılda ulu-devlet, uluslararası ilişkilerde birinci aktör olmayı; egemen bir ulus devlet olmak dünya toplumunda kabul görmenin olduğu kadar temel uluslararası statü sembolü olmayı da sürdürdü. Giddens’in de belirttiği gibi, Birinci Dünya Savaşı’nın ardından dünya çapında bir devletler sistemine duyulan bir gereksinimin ifadesi olarak Cemiyet-i Akvam gibi uluslararası kuruluşların çoğalmasından bu dönemin evrensel siyasal biçimi olarak ulus-devletin öneminin azalmayıp arttığını anlarız.⁷⁹

Ulus-devletin toplumsal temeli olarak kabul edilen ulus, çeşitli yazarlar tarafından çeşitli biçimlerde tanımlanmış ve bu tanımlarda yer alan unsurlara göre içeriği belirlenmeye çalışılmıştır. Ancak bu tanımların, belirli bir siyasi amaca hizmet etme düşüncesiyle yapıldığı dikkat çeker.⁸⁰

Ulus-devlet ve ulus kavramlarının, biri olgusal diğeri de kurgusal olmak üzere iki boyutu vardır. Olgular boyutunda, yani somut düzlemde, ulus-devletin temel dayanağı olan ulusun ve buna bağlı olarak da ulus-devletin içeriği her somut örnekte elverişlilik ve

⁷⁹ Guibernau, s.106.

⁸⁰ Erözden, s.104.

yararlılık kıstaslarına göre, zamana ve mekana göre değişen farklı biçimlerde doldurulabilmektedir. Ancak bu somut belirleme işlemi belli bir hedefe yöneliktir. Bu hedef de, ulus-devlet şeklinde kurumsallaşmış olan siyasi iktidar biçimine meşruiyet sağlamaktadır. İşte bu noktada, ulus-devlet ve ulus kavramlarının kurgusal boyutu devreye girer. Somut belirleme, kurgusal düzlemde kalan ideal tipten bağımsız olmayacak, ona belli ölçüde referans yapmak zorunda kalacaktır. Dolayısıyla kurgusal düzlemde, zaman ve mekana göre farklılık göstermeyen ulus ve ulus-devlet ideal tipinin varlığından söz edilebilir. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta bu ideal tipin ancak kurgusal düzlemde var olabileceği, olgular boyutuna yani somut düzleme asla eksiksiz bir biçimde aktarılamayacağıdır. Ayrıca bu kurgusal tanımlamanın daha anlaşılabilir olması amacıyla kurguyu unsurlarına ayırmak ve bu unsurları da temel unsurlar ve yapısal çerçeveye ilişkin unsurlar olarak ayırmak yerinde olacaktır.⁸¹

⁸¹ Erözden, s.105.

3.2.1 Temel Unsurlar

Ulus kavramı dördü içsel biri dışsal olmak üzere beş temel unsura sahiptir. İçsel unsurlar “ulus” kavramı kurgulanırken doğrudan bu kavramın bünyesinde yer aldığı düşünülen unsurlardır. Dış unsurlar ise “ulus”u negatif bir biçimde “ulus”un neyi bünyesine alamayacağını ortaya koyarak belirleyen unsurdur. Bu çerçevede ulusun içsel unsurları dil, din, soy ile kültür ve tarih birliği, dışsal unsur ise düşman imajıdır.⁸²

Ulusun tekliğini yansıtan dil, yaşamı ve dünyayı özel bir tarzda algılamanın ifade edilmiş biçimi olarak görülüyordu.⁸³ Bir insan topluluğunun ulus oluşturabilmesi için dil birliğine sahip olması gerektiği, birçok ulusçu düşünür tarafından savunulmuş ve neredeyse genel bir kanı haline dönüşmüş bir önermedir.⁸⁴

Dil cemaati en soyut kavram gibi görünüyor: Oysa gerçekte en somutudur, çünkü bireyleri, içerik olarak onların karşılıklı ilişkilerinin ve konuşulan dilin araçları ile yazılı ve kayıtlı metinlerin sürekli yenilenen bütünü kullanan güdümlü iletişimlerinin ortak edimine sahip olan, her an fiili hale gelebilecek bir kökene bağlar. Diyelim ki okullaşma, dilsel cemaat olarak etkinliği üreten ana kurumdur. Hiçbir birey ana dilini “seçemez”, isteğiyle “değiştiremez”. Ancak, “Ana” dil, “gerçek” annenin dili olmak zorunda değildir. Dil cemaati her zaman var olmuş hissi veren ama sonraki kuşaklara

⁸² Erözden, s.106.

⁸³ Montserrat, s.104.

⁸⁴ Erözden, s.106.

hiçbir kaderi zorunlu kılmayan edimsel bir cemaattir. En mükemmel şekliyle, kim olursa olsun herkesi “asimile eder”, kimseyi esirgemez.⁸⁵

Ulusçuluğun oluşturduğu kurguda, dil birliği mevcut ya da proje halindeki sınırlı bir devlet yapısı içinde var kabul edilmektedir. Bu noktada ulusçuluğun temel hedefinin sınırları belli bir devlet yapısı içindeki insan unsurunun türdeşliği düşüncesini kabul ettirmek olduğu hatırlatılmalıdır.⁸⁶ Eğer bu gün, kendi kaderini belirleme, yani bağımsız bir teritoryal ulus-devlet kurma iddiası taşıyan bir ulusu tanımlamanın herhangi bir standart ölçütü varsa, bu, etnik-lingüistik ölçüttür; çünkü dil, mümkün olan her yerde, etnik kimliğin ifadesi ve simgesi sayılıyor. Ama bazı durumlarda bu mümkün olmuyor tabii, çünkü tarihsel araştırmalar, etnik kimliği ya da milliyeti ifade etmek için kullanılabileceği farz edilen, standartlaşmış bir yazı dilinin, oldukça geç - genellikle 19. yüzyıla veya hatta daha sonrasına ait - bir tarihsel icat olduğunu, birçok durumda ise (örneğin Sırlar ile Hırvatlar arasında olduğu gibi) böyle bir yazı dilinin hiç mevcut olmadığını kesinlikle ispatlıyor.⁸⁷ Dil birliği ancak gerçekleştirilmesi öngörülen bir siyasi proje içinde var olabilir. Genel ve tikelci bir ilköğretim sistemi kurulmadan ulusal dilin oluşması ve dil birliğinin sağlanması mümkün değildir. Bireyler açısından dil birliğine dayalı bir “ortak kimlik”, tıpkı aşağıda sayılacak diğer unsurlara dayalı ortak kimlikler gibi, ancak bir devlet yapısı içinde uygulamaya konacak bir siyasi projeyle gerçekleştirilmeye çalışılacaktır. Ancak bu çabanın da

⁸⁵ Balibar, ve Wallerstein, s.122-123-124-125.

⁸⁶ Erözden, s.107.

⁸⁷ Eric Hobsbawm, “Ulusçuluk”, Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Ocak/Şubat 1992, Özel Sayı:45-46, İkinci Baskı, s.109.

tam olarak sonuç vermesi mümkün değildir. Bunun en iyi kanıtı, en gelişkin ulus devletlerin gözlendiği Avrupa'da halen sürmekte olan dilsel çeşitliliktir. Dolayısıyla, dil birliği unsuru kurgusal niteliğini ve her gün yaşama geçirilmeye çalışılan bir proje olma özelliğini sürekli koruyacaktır.⁸⁸

İkinci unsur olarak sayabileceğimiz kültür ve tarih birliği, Ernest Renan geliştirdiği ulus düşüncesinin temel unsurlarından birisidir. Ernest Renan'ın 1882 tarihli, ünlü "Ulus Nedir?" konferansından şu sözleri, burada bir kere daha aktarmama izin verilsin: *"Tarihi unutmak ya da tarihi yanlış yazmak (l'erreur historique) bir ulusun oluşumunda çok önemli yer tutar; bu nedenle de, tarihsel araştırmaların ilerlemeye devam etmesi çoğu zaman söz konusu milliyet açısından tehlike taşır."* Onun içinde etnik karakter ve ulusçuluk konularında söz söylemeye kalkışan bir tarihçinin, siyasal ve ideolojik bakımdan patlayıcı bir müdahalede bulunması az çok kaçınılmazdır.⁸⁹ Söz konusu unsuru, çok genel olarak, "ulusal" olarak nitelendirilen bir tarihsel ve kültürel birikimin, "ulus" olarak nitelendirilişi bir toplumsal grubun hafızasında yer etmek suretiyle türdeşlik bilinci yaratması şeklinde tarif etmek mümkündür. Ancak, bu unsur da, dil birliği unsuru gibi, objektif olarak tanımlanabilecek somut bir içeriğe sahip olmayan bir unsurdur. Bunun nedeni ise, bu unsura temel alınan ve "ulusal" nitelikte olduğu savlanan "kültür" ve "tarih" kavramlarının içeriğinin geriye dönük bir edimle ve belli bir siyasi proje çerçevesinde belirlenmesidir. Anderson'un belirttiği gibi,

⁸⁸ Erözden, s.110.

⁸⁹ Hobsbawm, s.109.

kültür ve tarih birliği kurgusunun oluşturulması bir unutturma-hatırlatma süreci içinde gerçekleşir. Ulusal siyasi yapıların oluşması ya da bu tarz bir yapılanmayı gerçekleştirme hedefinin somut bir siyasi projeye dönüşmesiyle birlikte, tarih ve kültür yeniden yorumlanır ve bazı çarpıtmalarla “ulusal” niteliğe büründürülür. Tarih birliği düşüncesinin oluşturulmasında kullanılan başlıca araç, ulusçu tarih yazılımcılığıdır. Ulus kurgusu, ulusçuluk akımı ve ulus-devletlerle, tarih yazılımcılığının bir “bilim” disiplini haline dönüşmesi arasındaki doğrudan bağlantı böylelikle açığa çıkmaktadır.⁹⁰ Bir ulus, geçmiş oluşturur; bir ulusun başkalarına karşı haklılık gerekçelerini geçmiş sunar ve bu geçmiş tarihçiler üretir.⁹¹

Kültür birliği düşüncesinin oluşturulması sürecinde, güzel sanat alanında faaliyet gösteren sanatçıların eserlerinde işledikleri temalar yanında, ulus devletin kuruluşundan önce yaratılmış olan sanat eserlerinin topluma sunuluş tarzı da önemli bir işleve sahiptir. Özellikle kitlelere açık bir biçimde sergilenen eserlerde ve anıtlarda, ulusal tarihe yapılan açık referansla “ulusal türdeşlik” teması işlenir. Aynı zamanda “ulusal kültür mirası” müzelerde bir araya getirilerek, bu mirasın varlığı, sürekli olarak hatırlatılır.⁹² Bireylerin kendi topluluklarına bağlılıkları, değişik tarihsel dönemlerde farklı biçimler almış olsa da hep aynı kalmıştır. Sadakat çeşitli oluşumlar üzerinde odaklanmıştır: klan, kabile, kent, belirli bir lordun toprakları, kral ve onsekizinci yüzyıldan sonra ulus. Gellner “Modern insan, ne derse desin, bir krala veya toprağa veya dine sadık değil, bir kültüre

⁹⁰ Erözden, s.110-111.

⁹¹ Hobsbawm, s.109.

⁹² Erözden, s.111.

sadıktır.” derken, kültürün kimlik oluşumundaki rolüne işaret etmeyi unutmaktadır. Ulus, kültürün içine doğduğu, üretildiği, ileri taşındığı ve alındığı toplumsal tarihsel bağlamı temsil etmektedir.⁹³

Üçüncü sırada ele alabileceğimiz soy birliği, ulusun belirleyici unsurları arasında en bulanık içerikte olanı, somut içerik bakımından belirlenmesi en güç olanıdır. Bu zorluğun başlıca nedeni, soy birliği unsurunun; kabile, etnik grup vb. toplulukların tanımları içerisinde de yer almasıdır.⁹⁴ Ulusçuluğun etnik aidiyet ile özdeşleşme özlemi taşımasının çok güçlü nedenleri vardır; bunların da başında, böyle bir özdeşleşmenin, “ulus”a, aslında pek çok durumda yoksun bulunduğu tarihsel soy kütüğünü bahşetmesi gelir. Ama kısacası etnik aidiyete başvurmak, ulusçuluğun boş teknesini doldurmanın yollarından biridir.⁹⁵ Soy birliği unsurunun bulanık içeriği yanında, ulusun diğer belirleyici unsurlarından farklı bir yönü daha bulunur. Bu unsur, henüz devlet oluşturamamış “ulus”larda güçlü bir biçimde vurgulanmakta; ancak bir kez devlet halinde örgütlenildikten sonra, genellikle yerini hukuki açıdan tanımlanan vatandaşlık unsuruna bırakmaktadır.⁹⁶

Ulusun içsel unsurlarından sonuncusu “din” unsurudur. İlke olarak din kurumu, ulus düşüncesi ile doğrudan ilişkili olmayan bir kurumdur. Düşünsel açıdan ulus, tikelci bir kavramdır. Buna karşılık din kurumu ve özellikle büyük dinler evrenselci kurumlar olarak

⁹³ Montserrat s.136.

⁹⁴ Erözden, s.112.

⁹⁵ Hobsbawm, s.111.

⁹⁶ Erözden, s.112.

karşımıza çıkar.⁹⁷ Birkaçı hariç, bütün büyük dinler evrensel kapsamlıdır, daha doğrusu evrenin tümünü kendilerinin potansiyel (eğer mümkünse reel) alanları olarak görürler. Bu da onların dinsel kimliği doğuma kadar geri götürmelerine yol açar. Bunun sonucunda da dinler arasında egemenlik alanları oluşur ve her din, kendini kendi alanında totaliter olarak belirler, kısmiliğe razı olmaz. İşte burada devreye merkezi devlet girer ve bunlardan birini resmileştirir.⁹⁸ Ayrıca ulus modernleşme süreci içinde ortaya çıkmış bir kavramdır ve modernleşme sürecinin dinamiklerinden birisi de laikleşme ya da dünyevileşmedir. Ancak, her ne kadar, düşünsel düzlemde ulus ve din kavramlarının bir araya getirilmesi mümkün değilmiş gibi görünmekteyse de, ulus olarak tanımlanmaya çalışılan bir insan topluluğunun türdeşliğinin, diğer unsurlar yanında, din unsurunun da atıf yapılarak kurgulandığı gözlenmektedir. Ulusal birlik açısından din birliğinin de bir unsur olarak kabul edilebileceği düşüncesi, Reform Hareketi sonrasında Alman prensliklerinde ortaya çıkan “cujus regio, ejus religio” (uyruklar prensin dinini benimsemelidir) ilkesinin bir uzantısı olarak kabul edilebilir. Bu ilke sonucunda, siyasi sınırlarla dinsel sınırların ilk mutlak örtüşmesi ortaya çıkmıştır. Hatta, bu ilkenin yaşama geçirildiği Norveç ve Danimarka gibi ülkelerde, Kilise bir devlet kurumu haline dönüştürülmüş ve din adamları da devlet memuru statüsüne sokulmuşlardır.⁹⁹

⁹⁷ Erözden, s.112.

⁹⁸ Mehmet Ali Kılıçbay, “Kamusal Alan ya da Herkesin Herkes Olduğu Yer”, Sözleşme Dergisi, Yıl 1, Sayı 4, Şubat 1998, s.13.

⁹⁹ Erözden, s.112.

Durkheim dinin kaynağının toplum olduğunu düşünmektedir. Din toplumun aynasıdır; onun tüm yönlerini yansıtır, hatta en kaba ve en tiksindirici yanlarını bile. Bütün dinlerce eşit olarak paylaşılan tek özellik birlikte yaşayan ve genellikle büyük bir duygu gücü sergileyen belirli bir sayıda insanı kapsamaktadır. Durkheim dini, ona inananlar arasındaki birlik unsur olarak algılamakta ve bireylerin zihinleri yakın ilişkiye girdiğinde ve birbirlerini izleyen davranışlarda buldukça bunların sentezinden yeni bir tür psikolojik yaşamın doğduğunu ifade etmektedir. Durkheim hem dini hem de ulusal törenleri kastederek “aynı çığlığı atarak, aynı kelimeleri sarf ederek veya kimi nesnelere yönelik olarak insanların kendilerini birlik içinde hissetmeye başlayacağı ifadeler kullanarak bunu gerçekleştirirler” diye yazmaktadır. Durkheim’in din kuramı ulusalcılık anlayışına önemli bir katkı sunmuştur, çünkü “toplumda temel olan her şeyi din doğurmuştur.”¹⁰⁰ Bu yargıyı bir takım somut örneklerle desteklemek mümkündür. Slav kökenli halklar arasında “ulusal” bölünmeler neredeyse tamamen “din” unsuru temelinde tanımlanmaktadır. Aynı dili konuşan ve aynı etnik kökenden gelen Sırp, Hırvat ve Boşnak “ulus”larını birbirinden ayıran tek ölçüt “din”dir. Aynı şekilde, Leh “ulusu”nu etnik köken ve dil bakımından çok yakın olduğu doğu komşularından ayıran tek ölçüt de dindir. Bu konudaki bir diğer örnek, 1960 Anayasası’yla kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti içinde yer alan iki “halk”ın tanımlanma biçimleridir. Söz konusu devletin anayasasında, Rum ve Türk toplulukları tanımlanırken din ölçütüne başvurulmuştur. Din unsurunun, salt toplumsal birliğı kurma amacına

¹⁰⁰ Montserrat, s. 33.

yönelik olarak, kültürel yönü ön plana çıkarılmak suretiyle, dünyevi bir içerikle kullanılması mümkündür. Özellikle, ulus olarak tanımlanmaya çalışılan insan gurubunun türdeşliğinin yoğun bir biçimde vurgulanmasının gerekli olduğu kriz dönemlerinde, din unsuru, diğer dönemlere kıyasla daha etkili olarak gündeme getirilir.¹⁰¹

Ulus kavramının içeriğine ilişkin olarak yukarıda ele alınan dört unsur, olumlu nitelikte, yani “ulus”un doğrudan kendisini tanımlamaya yönelik unsurlardır. Beşinci sırada ele alınacak olan unsur ise, nitelik açısından diğerlerinden farklıdır. Olumsuz öge olarak adlandırılabilir bu unsur, ulus olarak tanımlanmaya çalışılan insan topluluğunun türdeşliğini bir düşman imajı yaratarak sağlar.¹⁰² Çünkü her kolektif kimlik tanımı, kendi karşıtı ile birlikte yapılmak zorundadır. Ortak bir kimlik daima bu kimliğe dahil olmayanların varlığını şart koşar. Demek ki her kolektif kimlik kaçınılmaz bir dışlama mekanizması ile birlikte işlemek zorundadır. Her toplum kendi üyelerini tanımlayabilmek ve onları bir arada tutabilmek için ona dahil olmayanları bulmak, bulamazsa uydurmak zorundadır.¹⁰³ Yani, toplumlar oluşurken (etnik grup mu, millet mi, azınlık ne olursa olsun) kendi yabancılarını da belirliyor ve dolayısıyla çoğunluksa azınlığı, millet ise diğer milletleri, ulus ise diğer ulusları “tanımlıyor”.¹⁰⁴ Olumsuz ögeyi oluşturmanın ve toplumsal ölçekte benimsetmenin çeşitli yolları vardır. “Düşman” imajının oluşumu, belli

¹⁰¹ Erözden, s.114.

¹⁰² Erözden, s.115.

¹⁰³ **Taner Akçam, “Kolektif kimlik üzerine bazı genel tesbitler”, Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Mart/Nisan 1995, Etnik Kimlik ve Azınlıklar Özel Sayı:71-72, Üçüncü Baskı, s.32.**

¹⁰⁴ **Lale Yalçın Heckmann, “Ulus, millet, azınlık, etnik grup ve kültür kavramları üzerine”, Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Mart/Nisan 1995, Etnik Kimlik ve Azınlıklar Özel Sayı:71-72, Üçüncü Baskı, s.83.**

bir ölçüde, kendiliğinden gerçekleşmektedir. Bu oluşumdaki başlıca etken ise, ulus-devletlerin büyük çoğunluğunun bir bağımsızlık mücadelesi vermek, ya da kurulmalarının ertesinde bir işgale karşı durmak zorunda kalmasıdır. Bu düşman imajını sürekli kılarak toplumsal ölçekte benimsetmek işlemi ise, çeşitli kanallar aracılığı ile gerçekleşir. Bu kanallardan en önemlisi, zorunlu askerlik kurumudur. Bu kurum iki yönlü bir işlev görür. Bu kurum sayesinde, bir yandan “vatan”ın “düşman” a karşı savunulmasına katkıda bulunan bireyde ve bu bireyin yakın çevresinde “birlik” kavramı somut bir içeriğe kavuşur; öte yandan, ordu, bir “yurttaşlık okulu” işlevi görür. Bu konuda somut bir örnek, İngiltere’de 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gözlenen gelişimdir. Her erkeğin askerlik hizmetine çağrılabilmesine olanak sağlayan yasal düzenleme, daha sonraki dönemlerde, vatan için ölüm tehlikesini göğüsleyenlerin vatanın geleceği üzerinde söz sahibi olmaları da gerekir mantığı çerçevesinde, İngiltere’de erkeklere genel oy hakkı tanınması yolundaki taleplerin en önemli gerekçelerinden birisini oluşturmuştur.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Erözden, s.115.

3.2.2 Yapısal Çerçeve

Ulus-devletin yapısal unsurları, ülkesel bütünlük ve siyasal bütünlük olmak üzere ikiye ayrılabilir. Siyasal bütünlük unsuru, ulusu oluşturan bireylerin yurttaşlık sıfatıyla donatılarak siyasi yapıya dâhil edilmesiyle birlikte ulus çerçevesi içinde bütünleştirilmeleri işlemi de kapsamaktadır.¹⁰⁶ Kuşkusuz egemenliğin tekliği ve bölünmezliği, ulusun tekliği ve bölünmezliğini de içerir. Çünkü, burada söz konusu edilen egemenlik ulusal egemenliktir ve bu anlamda, egemenlik ve ulus kavramları ayrılmaz bir ilişki içindedir. 1789 devriminden önce Kralın tekliği ilkesi, mutlak monarşi ile birlikte yaşama geçmişti. Kralın tekliği ilkesi, egemenliğin tekliği ve bölünmezliği ilkesiyle bir arda değerlendirilmekteydi.¹⁰⁷

Ulus-devletin kurgulamasında ülke, oldukça değer yüklü bir kavram olan “vatan”la eş anlamlıdır. Ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, sınır kavramının içeriğinde de bir değişiklik meydana gelmiştir. Sınır kavramı kutsal bir içerik edinen vatan kavramıyla bütünleşerek, ulus-devlet çerçevesinde özel bir önem kazanmıştır. Sınırlar, bütünün içinde yer alan, vatani çevreleyen çizgiler olarak dokunulmazlık ve kutsallık kazanır.¹⁰⁸ Ülkenin devletin varlık koşulları açısından rolünü konumuz bakımından en iyi açıklayan kuram, ülkenin devletin etkinlik ve yetki sahası olduğunu savunan kuramdır. Bu bağlamda “ülke, Devletin fertlere karşı hayiz olduğu imperium, emretme kudretinin mekan içinde hududunu

¹⁰⁶ Erözden, s.116.

¹⁰⁷ Nalbant, s.65 – 66.

¹⁰⁸ Erözden, s.117.

gösterdiği içindir ki, Devletin esaslı bir unsurudur. Daha açık bir tanımla ülke, “yeryüzünün, o devletin egemenliğine tabi kılınmış olan, belirlenmiş bir kesimdir.”¹⁰⁹

Bu çerçevede bütünleşen ülke, vatan ve sınır kavramları yeni içerikleri ile toplumsal ölçekte benimsetmek işlemi de çeşitli kanallardan gerçekleştirilir. Bu kanallardan birincisi, mecburi askerlik hizmeti yoluyla, dokunulmaz nitelikte olan sınırların savunulması görevini doğrudan ya da dolaylı olarak tüm “ulusa” yüklemektir. Bir diğer yöntem ise “vatan”ı çevreleyen “sınırlar”ın ideolojik içeriğini objektif nitelikte olduğu iddia edilen bir takım unsurlarla takviye etmektir. Bu çerçevede somut bir örnek olarak, Fransa’da ortaya atılan “doğal sınırlar” kuramı gösterilebilir.¹¹⁰ Gerçekten de modern ulus-devletlerinde ordu ve bürokrasi, egemenliğin en önemli toplumsal taşıyıcıları olmuşlardır. Modern ulus-devlet “bir”dir. Bunun korunabilmesi “iyi yasalar ve iyi ordular”la mümkündür. Machiavelli’ye göre; burada yasa bürokrasi/memur, ordu ise askerlerden oluşur. Savaş ve barış, orduyu denetleme, yargı sistemi, hangi görüşün “doğru” hangi görüşün “yanlış” olduğunu ayırt etme, cezalandırma ve ödüllendirme, para basma gibi bütün toplumsal siyasal ve ekonomik birimleri devlet belirler. Egemen; orduyu, parayı ve fikirleri denetleme haklarını ne paylaşır ne de devreder.¹¹¹

Ulus-devlet kurgusu içinde, devlet yapısının, yani siyasal çerçevenin, toplumsal çerçeve ile yani ulusla örtüşmesi zorunluluğu,

¹⁰⁹ Nalbant, s.26.

¹¹⁰ Erözden, s.117.

¹¹¹ Yıldırım, s.32.

öncelikle ulusal egemenlik ilkesinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Ulus-devlet kurgusu içinde, siyasal çerçeve ile toplumsal çerçeve arasındaki etkileşim iki yönlüdür. Ulusun egemen olduğu sistemde, bir yandan, ulusun sınırları siyasi iktidarın erişebildiği sınırlarla örtüşür, gerektiğinde örtüştürülür; öte yandan, toplum üyesi birey açısından, “site”ye, yani siyasal bütüne dahil olmak için vatandaş sıfatını edinmiş olmak bir zorunluluk haline dönüşür. Bu mantık çerçevesinde ulusal aidiyet kavramı yurttaşlık kavramıyla tam bir örtüşme içine girer. Bu kapsamda yurttaşlık, salt siyasi hakları kullanma yetkisi anlamından sıyrılarak, ulusal aidiyeti belirleyen tek ölçüt haline dönüşür.¹¹²

Smith'e göre “toprağa bağlı” ulus, kendi temelini bir toprağa olan bağlılık duygusu ile topluluk yasaları ve yasal kurumları da içeren özelliklerinden alır, bu bir yurttaşlık ve ortak kültür duygusudur. Diğer yandan ise “etnik” ulusun ise ortak köken ve soy varsayımına dayandığını, bunun kayıtlara ve şecerelere yansıdığını öne sürmektedir.¹¹³ Ulusal aidiyetin hukuksal görünümü olan vatandaşlık bağı, kan bağı esasında bir soy ortaklığı ilişkisi olarak, toprak bağı esasında ise bir ülkesel ortaklık ilişkisi olarak tanımlanmakta ve belirlenmektedir. Dolayısıyla, bu iki esastan birinin ya da diğerinin benimsenmesi belirli bir ulus anlayışının hukuksal düzlemde ifade edilmesi olarak yorumlanabilir. Bu kurumsal verilerin, Alman ve Fransız örnekleri kapsamında somut örneklerle dönüştüğü yaygın bir kanıdır. Bu iki ülkede geçerli olan vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin

¹¹² Erözden, s.118.

¹¹³ Montserrat, s.97.

yasal düzenlemeler arasındaki fark, farklı ulus anlayışları ve ulusal çerçeveyi benimsemede farklı yöntemlerin bulunduğu görüşüne başlıca dayanağı oluşturur. Gerçekten de, her ne kadar 1993 yılında yapılan yeni bir düzenlemeyle prensipten önemli ölçüde uzaklaşmışsa da, vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin yasal düzenlemeler açısından, Fransa'da 1851'den beri koşullu toprak bağı esasının Almanya'da ise kan bağı esasının uygulandığı kuşkusuzdur. Dolayısıyla, bu çerçevede iki farklı ulus anlayışı bulunduğu yolundaki savın oldukça sağlam biçimde temellendiği düşünülebilir. Ancak, Roger Brubaker'ın söz konusu yasal düzenlemelerin tarihsel boyutunu ve uygulamaya geçirildikleri dönemdeki somut toplumsal ve siyasal koşulları dikkate alarak gerçekleştirdiği çalışmalarda vardığı sonuçlar bu yargıyı temellerinden sarsmaktadır. Bir yanda Fransa örneğini ele alan Brubaker, çeşitli değişikliklerle de olsa bu güne kadar yürürlükte kalan 1889 tarihli Fransız yurttaşlık yasasının yasalaşma aşamasındaki tartışmalarda vatandaşlığın kazanılmasındaki temel ilkenin kan bağı esası olması hususunda hemen hemen bir görüş birliği bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, çok somut siyasi kaygılara dayalı etkenler sonuçta, koşullu toprak bağı esasına dayalı düzenlemeye gidilmesine neden olacaktır. Söz konusu siyasi kaygıların ortaya çıkış nedeni, birkaç kuşaktan beri yasal olarak Fransa'da yerleşmiş yabancıların, yabancı statüsünde oldukları sürece askerlik yükümlülüğünden kurtuluyor olmasının Fransız yurttaşları arasında yarattığı hoşnutsuzluktur. Özellikle, yabancı nüfusunun yoğun olduğu sınır illerinde bu hoşnutsuzluk iyice belirgindir. Kamuoyunda bir ayrıcalık olarak

algılanan bu olgu cumhuriyetçi politikacılar tarafından da cumhuriyetin temel ilkelerinden birisi olan “eşitlik” ilkesine aykırılık olarak görülmektedir. Sonuçta gerçekleştirilen yasal düzenlemeyle, yabancı uyruklu ebeveynleri Fransa’da yasal olarak ikamet ederken dünyaya gelen ve onsekiz yaşına erişmesinden önceki en az son beş yılı Fransa’da ikamet ederek geçiren yabancıların otomatik olarak Fransız vatandaşlığına geçecekleri ilkesi getirilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta söz konusu düzenlemeyle mutlak toprak bağı ilkesinin değil, koşula bağlı toprak bağı ilkesinin benimsenmiş olmasıdır. Dolayısıyla Fransız düzenlemelerinin, gerek konuluş gerekçeleri, gerek içerikleri açısından belirgin bir ulus anlayışını yansıttıklarını savlamak mümkün değildir. Almanya örneğinde ise yasal düzenlemenin gerçekleştirildiği andaki toplumsal ortam tamamen farklıdır. Öncelikle, 1871’de gerçekleştirilen Alman birliği sonucunda ortaya çıkan Reich, etnik bakış açısından mükemmel bir devlet değildir, çünkü bir yandan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun sınırları içinde kalan önemli bir Alman nüfusunu dışarıda bırakmakta, öte yandan da kendi içinde etnik açıdan Alman olmayan azınlıklar barındırmaktadır. Dolayısıyla, gerek Bismarck gerekse onu izleyen Reich yöneticilerinin yabancılar politikasını bu ikilem belirleyecek ve hem Reich sınırları dışındaki Almanlara kapıları kapamayan, hem de var olan haliyle Reich’in bütünlüğünü tehlikeye atmayan bir yol izlenmeye çalışılacaktır. Nitekim, Berdahl’in belirttiği gibi, Bismarck’ın izlediği Reich’in topraklarını genişletme politikası, her ne kadar kültürel gerekçelerle meşrulaştırılıyorsa da, aslında tamamen stratejiktir. Brubaker’ın incelemelerinden çıkardığı

sonuçları Şu Şekilde özetleyelim: Öncelikle Fransız ve Alman ulus ve vatandaşlık kavrayıŐlarını evrenselcilik-tikelcilik ya da akılcılık-romantizm gibi kavram çiftleri ile açıklamaya çalıŐmak yersizdir. Bu iki ülkenin vatandaşlık hukukuna ilişkin düzenlemelerinde görülen farklılıŐın temelinde yatan tek etken azınlıkları ulus içinde eritebilme yeteneklerine olan güvenleri ya da gvensizlikleridir. Sonuç olarak, somut örneklerde vatandaşlıŐın elde edilmesine ilişkin düzenlemelerin tamamen pratik algılarla ŐekillendiŐini söylemek mümkündür.¹¹⁴

Avrupa merkezli ulus-devletlerde, ulus-devlet ve buna başlı olarak geliştirilen “ulus” kurgusu, tektir. Bu kurgu içinde ulusal aidiyet, bireyle devlet arasındaki hukuki baş olan vatandaşlık kanalıyla belirlenmektedir. Vatandaş sıfatıyla ulusal bütüne dahil edilen bireyler, vatandaşlık sıfatının kendilerine saŐladıŐı siyasi haklarla, ulus-devlet’in oluŐturduŐu siyasal bütünün bir parçası haline getirilmektedir.¹¹⁵

¹¹⁴ Erözden, s.121.

¹¹⁵ Erözden, s.121.

3.3 “Ulusçuluk” Anlayışını Tanımlama Denemesi

Ulusçuluk siyasal bir programdır, üstelik de tarihsel açıdan hayli yeni olan bir program. Bu program, Fransız Devrimi'nden bu yana alışlagelen türden teritoryal devletler kurmanın, “ulus” olarak tanımlanan grupların hakkı olduğunu ve dolayısıyla kurmaları gerektiğini savunur. Gerçekleşsin ya da gerçekleşmesin, böyle bir program dışında “ulusçuluk”, anlamsız bir terimdir.¹¹⁶

Ulus devlet ve ulusalcılık arasında ayırım yapmanın önemi üzerinde ısrarcı olmak yaşamsal bir gerekliliktir. Ben ulusalcılığı temelde hissedilen gereksinimleri ve eğilimleri içeren psikolojik bir olgu olarak değerlendiriyorum, oysa ulus devlet bunun tersine kurumsal bir şeydir.¹¹⁷ Ulus-devlet, her şeyden önce,18.yüzyıldan itibaren gelişen ve günümüzde de evrensel ölçekte yaygınlığa erişen bir siyasi yapılanma biçiminin adıdır. Dolayısıyla, mevcut bir olguyu ifade eder. Ancak bu olgu, tüm siyasi iktidar yapılanmaları gibi, bir kavramsal kurguya göre şekillendirilmeye çalışılır. Kurgu, idealdeki ulus-devleti, olması gereken ulus-devleti tarif eder. Bu niteliği itibariyle kurgu öncelikle bir ilkeyi dile getirir. Bu ilke en yalın ve soru işaretlerine en açık haliyle “bir devletin sınırları, ulusun sınırlarıyla örtüşmelidir” şeklinde formüle edilebilir. Bu ilke, aynı zamanda bir meşruiyet kuralı da içerir: Meşru bir iktidar ancak ulusal sınırlar içindeki bir devlet aracılığıyla kullanılır.¹¹⁸

¹¹⁶ Hobsbawm, s.110.

¹¹⁷ Montserrat, s. 56.

¹¹⁸ Erözden, s.121.

Ulus-devlet kurgusu açısından mükemmellik kusursuz türdeşlikle eş anlamlıdır. Bu türdeşlik düşüncesinin ayrıntılarına inildiğinde, ulusun aynı dili konuşan, aynı soydan gelen, aynı dine mensup, aynı kültür ve tarih mirasını paylaşan, ortak bir düşmanları bulunan bir insan topluluğu olarak kurgulandığı görülür. Devlet aygıtı ile ilişkisi, hukuki bir kavram olan vatandaşlık bağıyla sağlanan bu insan topluluğu “ulusal” olarak kurgulanan ve yine türdeş bir bütün oluşturduğu düşünülen topraklar üzerinde yaşamaktadır. Oysa olgu, yani mevcut olan ya da mevcut kılınmak istenen ulus-devlet, kurgudaki mükemmelliğe ulaşmaktan uzaktır. Çünkü olgu, sosyal gerçeğin parçalılığıyla yüz yüzedir. Ancak kurgu ile olgu bağlantının koparılmaması da bir zorunluluktur. Aksi halde, kurgunun içerdiği ilkeye bağlı olarak geliştirilmiş olan meşruiyet kuralı temelsiz kalacaktır. Olguyu kurguya uydurmak için kullanılacak çeşitli araçlarla yaşama geçirilmeye çalışılan bu projenin genel adı uluslaştırmadır.¹¹⁹ Ancak, böylesi çarpıcı bir değişimin temelinde hangi düşünceler yatmaktadır? Bir ulusalcılık kuramı bundan uzak duramaz ve bunu ele alırken şu sorular da yanıt vermek zorundadır: ulusalcılık bir devlet sürecinde şiddeti meşru olarak nasıl kullanır? Ulusalcı ideolojinin rolü nedir? Böylesi bir “ulusalcı ideolojiden söz edebilir miyiz? Ulusalcı hareketlerde liderlerin rolü nedir ve simgelerle düşüncelerin propagandasına ne ölçüde katkı koyabilirler?¹²⁰

Ulusalcılık bir toprağa, ortak dile, ideallere, değerlere ve geleneklere bağlanmayla ilgili bir duygudur ve aynı zamanda bir

¹¹⁹ Erözden, s.123.

¹²⁰ Montserrat, s. 57.

gurubun onu diğerlerinden “farklı” kılan semboller (bayrak, belirli bir şarkı, bir müzik parçası veya tasarım) ile özdeşleşmesidir. Bütün bunlara bağlanmak bir kimlik yaratmaktadır; bu kimliğe yönelme dün olduğu gibi bugün de halkı harekete geçirme gücüne sahiptir.¹²¹

İtalyan birliği hareketi Risorgimento'nun önde gelen liderlerinden Massimo d' Azeglio'nun 1860 yılında “İtalya'yı oluşturduk, şimdide İtalyanları oluşturmalıyız” dediği bilinir. Uluslaştırmadan kastedilen özetle budur. Bir siyasi hareket sonucunda, mevcut devlet yapısı değiştirilerek ya da yeni bir devlet kurularak ulus-devlet oluşturulduktan sonra, uluslaştırma süreci işletilmek suretiyle, ulus yaratılmaya çalışılır. Böylelikle, ulus-devlet kurgusunun içerdiği meşruiyet ilkesi, anlamlı bir olgusal temele oturtulmaya çalışılır. Bu çerçevede uluslaştırma, türdeş olmayan bireyleri türdeş kılma ve bir bütün olduklarına inandırma çabası olarak tanımlanabilir. Türdeşleştirme gayreti olarak uluslaştırma, üç temel araca başvurularak gerçekleştirilir. Uluslaştırmada kullanılan bu araçlar; okul(eğitim), ordu(zorunlu askerlik), ve sandık(siyasi katılım)dır.¹²²

Modern okulların “en büyük işlevi” kendi kuralları ile doğal olarak ortaya çıkan sınırların ötesinde, yeni bir “yurtseverlik” öğretmesidir. Okul öncelikle bir sosyalleştirme aracıdır. Mesaj en etkili biçimde birlikte okuyup yazarak iletilir. Okulun görevi yalnızca ulusal ve yurtsever duyguları uyandırmak değil, bölge, kültür, dil ile sınıf ve zenginliğin doğurduğu kalıcı toplumsal ayırımların böldüğü

¹²¹ Montserrat, s. 55.

¹²² Erözden, s.123.

ulusta birliği kurmaktır. Okuma yazmayı öğrenmek çocuğun kafasına ondan beklenen görevleri kazıyan yurttaşlığa ilişkin ulusal ilmihalin devamlı tekrarını doğurur: devleti savunmak, vergi ödemek, çalışmak, yasalara uymak.¹²³

Okul, Althusser'in yorumunda, kapitalist devletin ideolojik araçlarından önde gelenidir. Zorunlu öğretim sistemi içinde, yurttaş "adayları"na öncelikle, "ulusal" dil öğretilmektedir. Fransa'da, III. Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda, Fransızca'nın Fransız yurttaşlarının en az yarısı açısından henüz yabancı dil olduğu, ya da, İtalya'da, ulusal birliğin sağlandığı aşamada nüfusun sadece %2,5'inin "İtalyanca" konuştuğu dikkate alındığında, dil öğretiminin daha iyi ortaya çıkacaktır. Diğer yandan, "ulusal" tarih ve "ulusal" coğrafya da, ders programlarının başlıca konularını oluşturur. Böylelikle, yurttaş haline dönüştürölmek istenen bireylere, "vatan" ve "tarihsel birliktelik" düşünçesi verilir. Sonuçta, "ulus"un unsurlarından başlıcalarının, bir öğrenme süreci sonucunda, eğitim mekanizması kanalıyla oluşturulduğunu söylemek yanlış olmaz.¹²⁴ Aslında, bugünkü ulusların ve devletlerin birlik halinde yaşadığı örnekler başarılı homojenleştirme süreçlerinin sonucunda oluşmuştur.¹²⁵

Uluslaştırma araçlarından bir diğeri olan ordu, okula paralel bir işlev görür. Genelleştirilen ve zorunlu kılınan askerlik hizmeti kanalıyla, bireylerde öncelikle, "vatan" kavramı "ulusal" bir içeriğe büründürölür. Diğer yandan, aynı süreç içinde "vatan" kavramı değer

¹²³ Guibernau, s.122-123.

¹²⁴ Erözden, s.124.

¹²⁵ Guibernau, s.123.

yüklü bir içeriğe kavuşturularak, bir ölçüde kutsallaştırılır. Son olarak, ordunun ikinci bir “yurttaşlık okulu” işlevi yerine getirdiğini de belirtmek gereklidir.¹²⁶

Uluslaştırma araçlarından üçüncüsü siyasi katılımıdır. “Ulus”un var olması için gerekli koşullardan birisi, yurttaşların, bireysel çıkarların üstünde yer alan ve bireysel çıkarlara üstün gelen bir siyasi alanın var olduğuna dair olan inançlarıdır. Okul ve ordu kurumlarının yanında, söz konusu ortak siyasi alanın varlığına dair inancı yaratmak için kullanılan başlıca araç siyasi katılımıdır. Siyasi katılımın bir diğer yönü bireylerde ortak bir siyasi kültür oluşturmasıdır. Demokratik bir rejim içinde vatandaşlığın, ortak siyasi kültüre sahip olma unsuruyla en iyi biçimde tanımlanabileceği yolundaki görüşler doğru olarak kabul edildiğinde, vatandaşlık bilinci oluşturma açısından siyasi katılımın önemi daha da artar.¹²⁷

Ulusalculuğun en ayırdedici özelliklerinden birisi değişik toplumsal düzeydeki ve farklı kültürel geçmişlere sahip insanları bir araya getirme yeteneğidir. Ulusalculu duygular, isteksiz veya farklılıklar taşıyan bir topluluğa zorla aşıl原因amaz. Bunu kavramak ulusalculuğun sürekliliğini anlamaya çalışmanın temel faktörlerinden birisidir. Ulusalculu onsekizinci yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan bir olgudur ve bunun Amerikan ve Fransız devrimlerinde gelişen fikirler sayesinde ortaya çıktığını düşünüyorum. Eşitlik, özgürlük, dayanışma ve özellikle halk egemenliği kavramları ulusalculuğun yolunun açılmasında esas rolü oynamışlardır. “Yurttaş” terimi belirli bir ülkede

¹²⁶ Erözden, s.124.

¹²⁷ Erözden, s.125.

belirli siyasal kurumlar içinde yaşayan bireyleri çağırma hizmet etmiştir. Sınırlar her zamankinden daha önemli hale gelmiştir; ulus devlet bireylerin kendi hak ve görevlerini yerine getirebilecekleri bir kurum olmuştur ve devlet alanının onların günlük faaliyetlerine daha fazla nüfuz etmesi kesinleşmiştir.¹²⁸

¹²⁸ Montserrat, s. 57.

4. KİMLİK, YURTTAŞLIK VE ÖTEKİ

4.1. Yurttaşlık Cemaati ve Çok Kimliklilik

Ulusal kimlik üzerine yapılan birçok çalışmada, ulus bireyin dışında bir olgu olarak ele alınır. Adeta iki ayrı alan söz konusudur. Oysa, ilk defa Rousseau'nun "volonte generale" (ortak arzu) ekseninde de uzun uzun anlattığı gibi, kolektif bir gruba dahil olmak veya "kolektifliğe ulaşmak", bireyin dışında "alınacak" bir şey değildir. Bu bireyin, birey olmasının bir şartıdır da. Kolektif Kimlik ve ulusallık ilişkisi açısından tekrar etmek gerekirse, olan şudur: Herkesin bir ben ve bir biz ideali vardır. Birey kendisinin biz idealini ulusallaşmakta bulmaktadır. Bir kolektif kimlik biçimi olarak ulusallık bu nedenle bunu tercih eden bireyin bir parçasıdır. Anglo-Sakson geleneğine bağlı kalınarak, ulus ve devlet arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir. Ve bir ulusa ait olmak, bir devletin vatandaşı olmaktır, o kadar denebilir.¹²⁹

Etnik, milli ya da ulus toplumlarının oluşmasında temel olarak alınabilecek "ben ve öteki", "yerli ve yabancı" karşıtlığı, bireysel ve sosyal kimliklere dayandığı sürece bu kimliklerin "kültür"lerce belirlenmesine eklemli. Üstelik bu "kültür" tanımları azınlık, etnik, milli ve ulus gibi toplumların oluşmasında, tanımlanmasında ve hatta hiyerarşik sıralanmasının da oluşmasında merkezi bir rol üstlenebiliyorlar. "Kültür" kavramı bir grubun tanımlanmasına hizmet

¹²⁹ **Taner Akçam, "Ulusal meseleye bir kolektif kimlik sorunu olarak yaklaşmak", Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Ocak/Şubat 1992, Özel Sayı:45-46, İkinci Baskı, s.24.**

ettiği müddetçe, o grubun “diğerleri”nden hangi “kültürel öğeler”le ayrıştığını belirlediği sürece, sosyal ve bireysel kimliklerin “dondurulması”na ve geçmiş ve geleceğin sahiplenilmesine araç olmak durumundadır. Kültürün tanımı ve ön plana çıkarılması bazı etnik gruplaşma ya da uluslaşma süreçlerinde temel rol oynayabilir, bu nokta açık. Ancak, kimlik politikalarına malzeme olan kültür, bireylerin kimliğini belirlediği sürece belki de tek bir kişi için yüceleşiyor; ama kültürel kurulmalar bir grup/topluluk için yapıldığında topluluklar arası sınırların belirlenmesine ve bu sınırların içinde ya da dışında kalanların tespit edilmesine yarıyor. Yani dışlanmanın ve ayrımcılığın temelini oluşturuyor.¹³⁰

En genel tanımıyla, teritoryal devlette siyasal aidiyetin anlatımı olan yurttaşlık, bireyi bir dizi özel hak ve görevin bağlı olduğu bir yasal statüyle donatmaktadır. Ancak yurttaşlık, yalnızca yasal statüyle sınırlı değildir, aynı zamanda bireyin topluluğa eklemlenmesi ve siyasal ve kamusal alanla kurduğu ilişkinin de ifadesidir. Başka bir anlatımla yurttaş, devlet-sivil toplum-kamusal alan ekseninde oluşan gerilim hattının hem muhatabı, hem de aktörüdür. Yurttaşlık faaliyetlerinin eylem menzili ise, bir yandan ulus-devlet modelinin dayattığı zorunluluklar, diğer yandan ise devletin dayandığı felsefi geleneğin birey/insan tanımıyla yakından ilgilidir. Bu anlamda ulus-devletler çağında yurttaşlık, devletin siyasal hukuksal bir kategoriden ortak bir kimlik ve aidiyet duygusu oluşturma

¹³⁰ Lale Yalçın Heckmann, “Ulus, millet, azınlık, etnik grup ve kültür kavramları üzerine”, Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Mart/Nisan 1995, Etnik Kimlik ve Azınlıklar Özel Sayı:71-72, Üçüncü Baskı, s.85.

kaygısının bir ifadesi oldu. Kurumsal ve sosyo-psikolojik bir gerçeklik olarak ulus-devlet, tarihsel anlamda bir ideal olduğu kadar siyasal ve toplumsal aidiyeti düzenlemenin de özel bir biçimidir. Dolayısıyla yurttaşlık sorununa ilişkin tartışmalar, ulus-devlet “üyeliğinin” tanımı ve içeriğine ilişkin daha geniş bir tartışmanın konusunu oluşturmaktadır.¹³¹

Baumeister, toplumun tümünün doğuma bağlı olarak soy, toplumsal statü ve benzeri nitelikler üzerine kurgulandığı Ortaçağ Avrupalısının davranışlarının bireye yapılan modern vurgulara sahip olmadığını öne sürmüştür. “Yalnızca modern toplumların ortaya çıkmasıyla ve özellikle iş bölümünün farklılaşmasıyla tek bir birey ilgi odağı haline gelmiştir,” demektedir. Ortaçağın sonlarına doğru insanlar artan bir şekilde bireysel kavramlarla düşünmeye başlamışlar ve tek bir insan yaşamının kavramlarını bireyin bütünlüğü olarak netleştirmişlerdir. Baumeister’in çözümlemesi Durkheim’inkini hatırlatmaktadır: “belirli bir anlamda “birey” geleneksel kültürlerde yoktu ve bireysellik bir değer taşııyordu. Ondukuzuncu yüzyılda birey olmanın prestiji tüm zamanların en yüksek noktasına ulaştı. Her bireyin “tek”liğine özel önem veren bir süreç birey ve kolektifin (grup) “farklı” olma isteğini yansıtan kimlik konusunda özel bir ilginin oluşmasını sağladı.¹³²

Kimliğe ilişkin anahtar soru “Ben kimim?”dir. Kimlik bir tanımdır, insanın hem toplumsal hem de psikolojik anlamda

¹³¹ Füsün Üstel, “Devlet-sivil toplum-kamusal alan”, Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Ocak/Şubat 1997, Özel Sayı:93-94, sy.129.

¹³² Guibernau, s.127.

kendisinin ne ve nerde olduğunu açıklamasıdır. Bir kişi kimlik edindiğinde yerini de belirtmiş olur, yani “katıldığı veya üyesi olduğu toplumsal ilişkiler ışığında bir toplumsal nesne olarak şekillenmiştir.” Kimlikler yalnızca onları tanımlayan ve organize eden toplumlarda varolur. Baumeister’in belirttiği gibi: “kimlik arayışı bir bütün olarak bireyin toplumla uygun bağının ne olduğu sorusunu da içerir.” Bu arayış aynı zamanda birey düzeyinde bir topluluğa ait olma gereksinimi ile ortaya çıkmaktadır. Yaşadığımız dönemde ulus bu topluluklardan birini temsil eder: ulusal kimlik onun ürünüdür.¹³³

Eski Yunan’da siyasal topluma mensubiyetin koşulları; erkek, özgür, toprak sahibi ve polis yurttaşı olmaktır. Bu durumda, topluma mensup olan kadınlar (ve çocuklar), köleler, yabancılar siyasal topluma mensup olamamaktadırlar. Bu durumda, örneğin, Atina polis’inde siyasal toplum, toplumun ancak otuzda biri büyüklüğündedir. Keza Roma’da da aynı ilkeler geçerlidir. Roma’nın Res publica döneminde, toprak ve köle sahipliği ile senatus üyeliğinin özdeş hale gelmesiyle, Roma siyasal toplumu, Roma Toplumunun ancak çok küçük bir kesrini meydana getirir olmuştur. İmparatorluk döneminde ise, siyasal toplum sadece ordu komutanları ve merkez bürokrasisinden ibaret hale gelecektir.¹³⁴

Ulusalculuğu incelemek onun siyasal niteliğiyle sınırlı kalmayacağı için çağdaş bireylerin temel kimlik kaynaklarından biri olarak ulusalculuğun oynadığı rolü de bütünüyle ele almak zorundayız.

¹³³ Guibernau, s.127.

¹³⁴ Prof. Dr. Mehmet Ali Kılıçbay, “Kamusal Alan ya da Herkesin Herkes Olduğu Yer”, Sözleşme Aylık düşünce ve Siyaset Dergisi, Şubat 1998, Sayı:4, s.12.

Ulus fikri, özerk ama görece zayıf birey ile karmaşık ve güçlü küresel güçler arasında aracılık eden bir dizi kimlik kategorisi içinde en anlamlısıdır. Ulus-devletlerin önde gelen siyasal aktör olduğu bir dünya sisteminde bireyler genellikle, kendi sonlu doğalarını ait oldukları ulus ile özdeşleşerek aşmaya çalışırlar. Ginger'in de öne sürdüğü gibi "doğaüstü" dinlerin görelî düşüşü, "sivil din" in ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Bu kavramla, kimliği güçlendirip sağlamlaştırmak ve heterojen topluluklar içinde düzeni sağlamak için biçimlendirilmiş kamusal ritüeller, siyasal ya da sivil tapınmalar ve sadakatin yaygınlaştırılmasıyla toplum yaşamının belirli yönlerinin kutsanmasını kastetmektedir. Bu bağlamda topluluk, simgeleri ve epik tarihi aracılığıyla üstünlük kazanır.¹³⁵

Yurttaşlık fikri halk egemenliği fikri ile çok yakından bağlantılıdır. Heater'in vurguladığı gibi ortaçağ ile erken modern çağlardaki ilginç gerilimlerden bir tanesi "bölgesel" kimlik duygusu ile hızla büyüyen ulus-devletin cazibesi arasında ortaya çıkmıştır. Pratikte, yurttaş kavramı Ortaçağ'da bir kent ya da kasabada hak ve görevlerin özgürce gerçekleştirildiği ilişkilerle sınırlıydı. Padua'lı Marsilius'u ise toplumun alt tabakalarına tüm yurttaşlık hakkı verilmesinde çekşngen davrandı. Bir devletin anayasasının vatandaşlar tarafından belirlenmesi gerektiğini ve hatta hiçbir hükümetin yurttaşların izni olmaksızın iyi ya da istikrarlı olamayacağını savundu. Onyedinci yüzyılda Locke hükümetin meşruiyeti konusunda halkın rızası olması gerektiği konusuna daha büyük bir vurgu yaptı. Buna karşılık tartışmanın merkezi yavaş yavaş

¹³⁵ Guibernau, s.91.

kimin tam olarak “yurttaş” sayılacağına, yani kimlerin oy verme olacağına kaydı. Onsekizinci yüzyılda halk egemenliği kavramı “tüm halk” için tasarlanmıştı. Ulusun kaderini tayin hakkı, halk egemenliğinin en sık rastlanan açıklamalarından biri oldu. Ancak yurttaşlık haklarının kazanılması hiç de hafife alınabilecek bir süreç değildi. Çünkü bu hakları savunan entelektüel çevreler ile bu haklara şiddetle direnen toplumun çok daha ayrıcalıklı kesimleri arasında bir çelişki vardı. Yurttaşlık haklarının kazanılması Fransız Devrimi ile devreye sokulan ve yavaş işleyen bir süreç olarak görülmelidir. Fransız Devrimi’nin bir başka önemli katkısı da sonunda “erdemli ve yurtsever yurttaşlardan oluşan yeni nesiller yetiştirebilmek için birinci kapsamlı ulusal eğitim sistemi”ni yaratan eğitime yaptığı vurgudur. Yalnızca ortak bir eğitim anayurdun birliğini ve onun yurttaşları arasındaki bütünlüğü sağlayabileceği hissedilmiştir. Monarşi kutsal hak yoluyla duygusal bağlanmayı sağlayan nefis bir araçtı. Fakat Heate’in de gözlediği gibi egemen yurttaşların toplamı bu işlevi yerine zor getirebilirdi. O zaman simge ve törenler aracılığıyla kişiselleştirilen, simgesel bir “halk” yaklaşımı yaratan ulus, yeni bir bağlamda türünün odağı haline geldi. Ulusalculuğun yerleştirilmesine yardımcı olduğu gibi, Avrupa’nın yurttaşlığı yasal, siyasal ve sosyal haklar kadar milliyet ile de tanımlayan ulus-devletlere bölünmesini sağladı. Bu nedenle Heater, Fransız Devrimi’nin daha önce kültürel olan milliyet kavramını siyasallaştırdığını ve bunun sonucu olarak ondokuzuncu yüzyılın büyük bir bölümünde ulusalculuğun halk egemenliği ile ilişkisi, merkezi ve güney Avrupa liberallerini kendi

topraklarında bu idealleri gerçekleştirmek yönünde planlar yapmak doğrultusunda yüreklendirdiğini ve kışkırttığını öne sürüyor.¹³⁶

Max Weber yalnızca devlet ve ulus arasında bir ayırım yapmakla yetinmez, aynı zamanda uluslar arasındaki farklılıkların kaynağı olarak kültürel kavramları kendi değerler kuramı ile bağlantılandırır. Çünkü yalnızca devlet, uluslara özgü olan kültürel değerlerin yaşamasını garanti altına alabilir.¹³⁷

Çünkü her kolektif kimlik tanımı kendi karşıtı ile birlikte yapılmak zorundadır. Ortak bir kimlik tanımı yapmak, daima bu kimliğe dahil olmayanların varlığını şart koşar. Yoksa kolektif bir grup tanımlaması yapılamaz. “İyi ve güzel” olan “biz”i tanımlayabilmem, iyi ve güzel olmayan başkasının varlığını gerektirir. Kendi kolektif kimliğimin iyi ve olumlu bir tanımını yapabilmem, kötü ve olumsuz net, sabit ve değişmez bir biçimde tanımlayabilmeme bağlıdır. O halde ortak kimlik, ancak buna dâhil olmayanların açık, net ve sabit tanımlanabilmesiyle orantılı olarak yapılabilir. “Biz”im net ve açık tanımlanabilmemiz, “biz”e ait olmayanın açık ve net tanımlanması ve dışlanması ile doğrudan orantılıdır. Demek ki, her kolektif kimlik, kaçınılmaz bir dışlama mekanizması ile birlikte işlemek zorundadır. Dışlama, her kolektif kimlik tanımlamasında kaçınılmaz bir durum gibidir. Burada ortaya çıkan son derece basit bir gerçektir. Her

¹³⁶ Guibernau, s.98-99-100-103.

¹³⁷ Guibernau, s. 39.

kollektif kimlik bir dışlama mekanizmasını şart koşar ve bu da kaçınılmaz bir durumdur.¹³⁸

Potansiyel yurttaşlarının bilinçli politik tercihi ile oluşturulan devrimci millet kavramı, kuşkusuz ABD’de saf biçimde hala varlığını korumaktadır. Kim Amerikalı olmak istiyorsa Amerikalıdır. Fransızların bir plebisite benzeyen “millet” kavramı da özsel politik karakterini kaybetmemişti. Fransız milliyeti Fransız yurttaşlığıydı: Etnik köken, tarihsel geçmiş, dil ya da evde konuşulan ağzın, “millet tanımıyla hiçbir ilintisi yoktu. Politikayı demokratikleştirme (yani tebaayı yurttaşlara çevirme) adımı,bazı açılardan bakıldığında milli, hatta şovenist bir yurt severlikten ayırmanın zor olduğu popülist bilinç yaratma eğilimine sahiptir. Bir Fransız’ın ülkesi, basitçe kendisinin doğduğu parçasıydı. Bir ülkenin yurttaşları bir “halk” haline gelerek bir tür topluluğa (hayali de olsa) dönüşüyor ve dolayısıyla bu topluluğun üyeleri kendilerine ortak şeyler, yerler, pratikler, önemli şahsiyetler, anılar, işaretler ve semboller arıyor, sonuçta da buluyorlardı.¹³⁹

Buna göre toplumun bireyleri vatandaşlık statüsüyle hem eşitleniyor, hem devlete doğrudan bağlanıyor hem de bu bağ sayesinde toplumun meşru bir üyesi haline geliyorlar. Dolayısıyla liberal öğretinin bir uzantısı olarak sunulan vatandaşlık, gerçekte önemli miktarda totaliter nüvede içeriyor. Bu sayede devlet -millet

¹³⁸ **Taner Akçam, “Ulusal meseleye bir kollektif kimlik sorunu olarak yaklaşmak”, Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Ocak/Şubat 1992, Özel Sayı:45-46, İkinci Baskı, s.26.**

¹³⁹ **E.J. Hobsbawn, Milliyetler ve Milliyetçilik. (Çev).Osman Akınpay, 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Nisan 1995, s. 110-111-113.**

¹¹ Mahçupyan, s.143.

bütünlüğünden söz etmek veya vatandaşın nasıl biri olması gerektiğine ilişkin yargıda bulunmak mümkün hale geliyor. Doğal olarak devlet-millet bütünlüğünde, vatandaşın tanımını yapmak hakkı devlete de geçebiliyor ve artık “millet” sadece bu tanıma katılanları içeriyor.¹⁴⁰ Modern devlet, devletin nüfusunun homojenleştirilmesinde çok önemli olan kültürün yeniden üretilmesinde ve değişime uğratılmasındaki rolünden ötürü iki unsuru denetleme gücüne sahiptir: medya ve eğitim. Bu süreçte ulusalcılık, ulusal kültürün önceden var olan unsurlarını kullanır, ancak yalnızca gelenekleri canlandırmakla kalmaz, aynı zamanda onları keşfeder ve dönüştürür.¹⁴¹

İmparatorlukların dağılması ile ulus devletlerin ortaya çıkması ve iktidar alanı sınırlı geleneksel devletin yerini müdahaleci merkezi devlete bırakması bugün yaşanmakta olan sorunların nedeni olarak karşımıza çıkıyor. İmparatorluklar döneminde, Avusturya-Macaristan, Rusya ve Osmanlı'da derece farkıyla da olsa, çok dinli, çok etnik gruplu ve çok kültürlü toplum biçimleri vardı. İktidar hanedan için korunması gereken bir haktı. Aile, soy veya kast yönetici sınıf olarak siyaseti elinde tutuyordu, ama yine de sosyal hayat çoğulcuydu ve bu bir ölçüde bütün geleneksel cemaat yapılarının ortak özelliği olarak sosyo-kültürel bir çoğulculuk idi. Modern ulus devlet, merkezileştirdiği kültürün eritici kazanı içinde bütün yerel, yöresel ve dini zenginliklere son vermek istedi. Bu özünde totaliter eğilim, sosyo-ekonomik bir

¹⁴¹ Guibernau, s. 107-109.

temelden beslenerek, tekil (monist) devlet modelini güçlendirmek üzere devleti hukukun tek ve meşru kaynağı konumuna çıkardı.¹⁴²

Toplumun ihtiyaçlarına cevap vermektense onu düzeltmeyi, hizaya getirmeyi yönetmek sanan zihniyet, toplumdaki uzaklaşmış ve toplumsal içe kapanmanın gerekli koşullarını yaratmıştır. Bu gün ise nedenler aynen devam ederken sonuçlardan şikâyet etmek gerçeklerin saptırılmasından başka işe yaramamaktadır. İkinci olarak ulus üyesi olmanın cemaat üyesi olmaktan daha özgürleştirici olduğuna ilişkin temelsiz bir kanı genel kabul görmüş gözükmektedir. Niye böyle olsun? Ulusun cemaatten daha geniş bir birim olması onu daha özgürleştirici kılmaz. Bu kanın altında cemaatin tahakkümcü, oysa ulusun özgürlükçü bir ideolojiye dayandığı varsayımı var. Ne var ki kültür ve zihniyet ölçekten bağımsızdır. Ve maalesef bazı ülkelerde ulusun içerdiği tahakküm tüm geleneksel yapılardan daha fazladır. Ulusun kapsayabildiği insan sayısı azaldıkça, ulusçuluğun bir alt cemaate dönüştüğünü ve bunun ülke bütünlüğünü baltaladığını görmek zorunda. Çünkü bu içi boşaltılmış ulus kavramı ne bireylere en basit hak ve özgürlüklerini tanıyor, ne onlara cemaatlerin sağladığı güven ortamını verebiliyor, ne de alt cemaatlere hayat alanı tanımak istiyor.¹⁴³

¹⁴² Bulaç, s.239 - 240.

¹⁴³ Mahçupyan, s.145.

4.2. Öteki Kimliği ve İmajı

Kimliği tanımlayan kriterler: zaman içinde süreklilik ve ötekilerden farklılıktır, bunların her ikisi de ulusal kimliğin temel unsurlarıdır. Süreklilik, ulusun tarihsel kökleri olan ve geleceğe uzanan bir varlık olarak kavranmasından doğar. Bireyler, bu sürekliliği zamana yayılmış bir deney birikimi aracılığı ile algılar ve sadece “topluluk üyelerinin” anlayabileceği ortak bir amaç tarafından birleştirilirler. Farklılık, ortak bir kültür, somut bir toprağa bağlılık ve bir topluluk oluşturma bilincinden kaynaklanır, her iki unsur da o toplumun üyeleri ile “yabancılar”, “ötekiler” ve “farklı olan” arasındaki ayırımı yol açar. Kimlik üç temel işlevi yerine getirir: seçim yapmaya yardımcı olur, diğerleriyle ilişki kurmayı olanaklı kılar ve güç verir.¹⁴⁴

Weber iktidarı siyaset sahnesinin değişmez özelliği olarak görmektedir. İktidar mücadele ve şiddete yol açar. Weber “bir parça toprak için insanın insanla olan mücadelesini” açıklarken, “varoluş mücadelesi” ve “güçlünün yaşaması” şeklindeki Darwin terminolojisini kullanmaktan çekinmemiştir. *Politics as a Vocation* adlı kitabında: “siyasette kararlılık şiddet anlamına gelir” diye yazmaktadır.¹⁴⁵

İnsan iki karşıt eğilimi aynı kişilikte barındıran ilginç bir türdür. Kan dökücülüğü öngören saldırganlık ve başkaları ile bir arada yaşama isteği. Her iki eğilimin potansiyel bir yetenekten kaynaklandığını söylemek mümkündür. İnsanoğlunun fizyolojik bir açlık ihtiyacı olmadığı halde niçin sosyal ve tabii çevresini tahrip

¹⁴⁴ Guibernau, s.127-128.

¹⁴⁵ Guibernau, s.45.

etmek ve kan dökmek konusunda “bazen” şiddetli bir arzu duyduğunun izahı yeterince yapılabilmiş değildir. Bunun yanında aynın insanın birlikte yaşamaya da eğilimli olduğunu, bu konuda gelişmiş ve sofistike bilgi ve tecrübelerle sahip bulunduğunu biliyoruz.¹⁴⁶

Weber ulusalcılık kavramının ortak üretilen ve ayırt edici bir ortaklık olarak hissedilen “etnik” duygunun, geniş anlamda “halk” (Volk) tarafından paylaşılması olduğunu öne sürüyor. Fakat hemen arkasından, “kendilerini aynı ulusun üyeleri sayan insanlar çoğunlukla, farklı ve düşman ulusların üyelerine göre, kendilerini ortak bir kadere çok daha fazla dahil hissederler” diye ekliyor.¹⁴⁷

Ulusalcılık açısından “yabancı sömürgeci”, “işgalci düşman” (Üçüncü Dünya ülkeleri söz konusu olduğunda emperyalizm) zalimdir. Mevcut durumu bireylerin, kendi yaşamlarına yabancılaştıkları veya kimliklerini kaybettikleri bir zulüm düzeni olarak tanımlar.¹⁴⁸

Bir yanda kan dökücü ve tahripkâr doğasının gereklerini yerine getirmek için şiddetli bir arzu duyar, diğer yandan kendi türüyle ve başka türlerle iyi ilişkiler kurarak bir arada yaşar. İnsan sadece bu iki karşıt eğilimden kaynaklanan davranış ve tutumlarla sınırlı değildir kuşkusuz. En genel retorikleri ile dinler insanı yüceltmez; ancak hümanizmde insan, verili olarak “iyi” kabul edilmiştir. Hatta onun

¹⁴⁶ Ali Bulaç, “Öteki”nin kimliği ve imajı”, Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Mart/Nisan 1995, Etnik Kimlik ve Azınlıklar Özel Sayı:71-72, Üçüncü Baskı, s.76.

¹⁴⁷ Guibernau, s.93.

¹⁴⁸ Montserrat, s. 24.

iyiliğini ve potansiyel yeteneklerinin yeşermesini dinlerin engellediği yolunda yaygın bir inanç var. Hümanist geleneğin en tutarlı felsefesi olan Aydınlanma, bu çabanın mümkün projesi olarak şekillenmiştir. "Aydınlanma; insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtarılmasıdır" diyen Kant, aynı geleneği sekülerleştirerek sürdürdü, Hegel'de İsa'nın kurtarıcı misyonunu akla transfer etti.¹⁴⁹

Bu durumda ontolojik olarak ben, sadece kendime özgü ve "diğerleri"nde hiç görülmeyen bir gerçekliğe sahip değilim. Daima 'ben'den başka "diğerleri" de var ve bu "diğerleri"nin her biri benim dışımda bir "öteki" dir. Peki, "benim" için "öteki"nin ifade ettiği anlam nedir? Öteki, sadece farklı olmakla değil, fakat beni tehdit etmekle de ön plana çıkmaktadır. Hegel'in diyalektiğinde "ben" ile "öteki" arasındaki dinamik ilişki tez ve anti-tez arasındaki karşıtlık olarak ele alınmıştır. Ama tek başına ve yapayalnız olmadığımı, bu tek başınlığı ve yalnızlığı sürdüremeyeceğimi de bildiğime göre "öteki" ile bir ilişkiye girmem gerekecektir. "Ben"im için temel sorun, anlam arayışımın geçerli meşruiyeti ve güvenlidir. Çünkü biliyorum ki, öteki benim gibi yıkıcı, tahripkâr ve saldırgan potansiyellere sahiptir; beni potansiyellerini harekete geçirerek yok edebilir. Bu durumda "öteki" ile iki şekilde ilişkiye girebilirim: 1-) "Öteki"ni kendi hükmetme alanımın içine alıp varlığımın potansiyelleri içinde eritmek, onun potansiyellerini etkisizleştirmek. 2-)Veya tehdidinden tamamen salim olmak için onu imha etmeye yeltenmek. "Öteki" ile ilgili benim

¹⁴⁹ Bulaç, s.77.

bu tutum alışıı, aslında “tanıma” ile başladığım bir işi “tanımlama” ile sürdürmeme dönüşür. Tanımanın, tanımlamaya dönüştüğü her durumda, iki öznenen biri diğerine ya kendince kimlik verir veya verili kimliğine müdahale etmeye başlar.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Bulaç, s.78-79.

5. SONUÇ

Devlet, hukuk ve meşruiyet üçgenine olan kişisel merakım ile başladığım çalışmama ilk olarak, inceleme alanını daraltarak modern devlet çerçevesinde, Ulus-devlet yapılanmasının, meşruiyeti, tarihsel süreci ve sosyal ve ekonomik hayatla olan ilişkisi üzerine bazı makaleler okuyarak başladım. Okuduğum makaleler aklımdaki bazı sorulara cevap verirken yeni başka soruları da tetikledi. Daha derinlemesine bilgilenme ihtiyacı ile bu sefer kitaplara yöneldim ve yüksek lisans tezim için de uzunca zamandır kişisel ilgi alanım olan bu konuyu seçtim. Niyetim, merakla başladığım ve bu konuda birçok bilgi edindiğim çabamı, bilimsel disiplin altında yazıya aktarmaktır. Ancak tüm bu çabalarım, düşündüğüm bazı sorulara kısmen cevap bulmama hizmet ettiği gibi başka yeni soruları da aklıma getirdi.

İlk olarak düşündüğüm devlet nedir, devlet meşruiyetinin kaynağı nedir, hukuk normlarının temeli ve insanların itaatinin sebebi nedir, şeklindeki sorular daha sonra ulus, ulusu oluşturan unsurlar, ulusçuluk, vatan, ulusun egemenliği, devlet, hukuk ve modernizm ile ortaya çıkan üretim hayatındaki köklü değişikliklerin siyasi ve ekonomik alandaki yarattığı sonuçlar nelerdir şeklini aldı. Yaptığım çalışma kısmen bu düşüncelerimi bilimsel disiplin içinde bir tabana oturttu ancak ulus-devletin aşılması mümkün mü, ulus-üstü siyasal

ve ekonomik birliktelikler ulus-devletler şeklindeki dünya siyasi yapılanmasını tehdit mi etmektedir yoksa pekiştirmekte midir gibi yeni soruların da doğmasına sebep oldu.

“Ulus”, “ulusçuluk” ve “kimlik” modern kurgu ve olgular olarak çağdaş devletin yani “ulus-devletin” anlaşılması için mutlak incelenmesi gerekli kavramlardır. Vatandaş kavramının içeriğini belirleyen “kimliğin” esası anlaşılmadan, bireyin siyasal aidiyeti çözümlenemez. Ayrıca da vatandaşların toplamından oluştuğu farz edilen “ulus” da tanımlanamaz ve kavranamaz. Eğer “ulusçuluk” da bireyin siyasal otoriteye bağlanmasının sebeplerini üreten daha açıkçası siyasal otoritenin meşruluk zeminin izahını yapmaya çalışan bir yöntem olduğu düşünüldüğünde tüm bu kavramların “ulus-devlet” ile ne kadar iç içe geçtikleri daha net anlaşılmaktadır.

“Ulus-devletin” egemenlik unsuru da yönetimi altındaki tüm insanları birleştirme maksatlı güç kullanma tekelinin sadece devlette olduğunun en kısa anlatımıdır. Bir ve bölünmez egemenlik, aynı zamanda bir ve bölünmez ulusu temsil eder ve ulus da ancak devlet kabının içinde var olabilir. Bu durumda da “tek ulus” = “tek egemenlik” = “tek devlet” şeklinde formüle edilir.

Ulus-devletin sınırları “ulus” olarak tanımlanan insan topluluğunun ve bu insan topluluğunun üzerinde yaşadığı “ulusal” toprakların tümünü kapsar bir biçimde çizilir. Kurgudaki mükemmel ulus-devlet; böylelikle, tüm parçaları birbiriyle uyumlu bir birliktelik oluşturan türdeş bir bütün olarak karşımıza çıkar. Kurgunun içerdiği ilke ve meşruiyet kuralı, yukarıda tarif edilmeye çalışılan bu

mükemmel türdeşliğe göre tasarlanmıştır. Oysa olgu, yani mevcut olan ya da mevcut kılınmak istenen ulus-devlet, kurgudaki mükemmelliğe erişmekten uzaktır. Çünkü olgu, sosyal gerçekliğin parçalılığıyla yüz yüzedir. Sonuçta, kurgu ile olgu arasında gözlenen farklılaşma, olgunun kurguya uydurulması zorunluluğuna eklenince, ulus-devlet, kaçınılmaz olarak bir projeye dönüşür.¹⁵¹ Olgu ve kurgu arasındaki çelişkiyi gidermek için icat edilen siyasi akım ise “ulusçuluk”tur. Ulusçuluk, ulus kurgusundaki mükemmel türdeşliği, olguda mevcut olduğunu veyahut olabileceğini varsayar.

Ancak, iki dünya savaşı veyahut bölgesel savaşlar sonucu uluslararası anlaşmalarla ya da sömürgecilikten kurtulmak için verilen savaşlar sonucu oluşturulan sınırların içinde yaşayan insan topluluğunu “ulus” gibi tümünü kapsar bir ortak payda altında toplayabilmenin, kurulan devlet için esaslı zorlukları aşikârdır. Devlet bir kere kurulduktan sonra artık en önemli içsel görevi sınırları içinde yaşayan istisnasız tüm bireyleri “ulus” şemsiyesi altında toplamaktır. Bunu başarmak için de siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal mitleri ya icat eder ya da geçmişte var olanları değiştirerek veyahut dönüştürerek fonksiyonel hale getirir.

Netice olarak, bir zamanlar Avrupa'nın özelliklerinden biri olan devlet sisteminden, bütün dünyayı bir ulusal topluluklar ağı şeklinde kapsayan bir ulus-devlet sistemi gelişti.¹⁵² Özellikle ondokuzuncu yüzyıl sonları ile yirminci yüzyıl ilk yarısında dünya siyaset sahnesinin baş aktörü olarak rol alan tüm devletler kendilerini

¹⁵¹ Erözden, s.123.

¹⁵² Montserrat, s.217.

ulus-devlet olarak tanımladılar. Gerek Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Cemiyeti Akvam üyesi devletler, gerekse de İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan hâlihazırdaki Birleşmiş Milletler üyesi devletler, uluslarının temsilcisi olduklarını iddia etmektedirler. Daha da ötesi iddia etmek zorundadırlar.

“Ulus-devlet” yapılanmasının geleceğinin ne olacağı veyahut orta ve kısa vadeli gelecekte ne şekilde bir değişime uğrayacağı bu günün en merak edilen sorularındandır. Bu sorunun cevabı özellikle iki güncel siyasi eğilim, ulus-üstücülük (supra-nationalism) ve ulus-altıcılık (infra-nationalism) hareketlerinin geleceği ile yakından ilgilidir. Ulus-üstücülük hareketi genellikle olumlu bir değer yargısıyla karşılanmakta, doğduğu yüzyılda özgürlükçü ve modernleşmeci bir içeriği olduğu düşünülen ulusçuluğun, günümüz koşullarında tutucu kaldığı saptaması yapılmakta ve özgürleşme ve modernleşme sürecinin daha ileri aşamalara götürülebilmesi için, ulus-üstü yapılanmaları hedefleyen yeni siyasi akımların güç kazanması gerektiği düşünülmektedir. Ulus-devlet nasıl geçmişteki bazı ekonomik ve toplumsal şartların sonucu olarak ortaya çıkmışsa, günümüzdeki teknolojik gelişmelerin tahrik ettiği evrenselleşme süreci karşısında yetersiz kalan bu yapı yerini, daha evrensel ölçekli olan bir başkasına bırakacaktır. Hangi gerekçeyle savunulursa savunulsun, yararlı ya da zorunlu görülen ulus-üstü siyasi yapılanmalara en somut örnek olarak, Avrupa Birliği gösterilmektedir.¹⁵³ Ancak Avrupa Birliği'nin “ulus-devlet”in meşruiyet kaynağı olan “ulus”un yerine başkaca bir şey ikame edemeyeceği

¹⁵³ Erözden, s.126-127.

neredeşse tartişmasız bir gerçektir. Avrupa Birliği nihai hedefi olan siyasi birliğine ulaşsa da ancak bu tüm ye devletlerin bir araya geldiği yeni ve büyük bir ulus-devletten başka bir şey olmayacaktır.

“Ulus-devlet”te ülkenin sınırlarının net ve mutlak çizgilerle belirlenmesi, vatan kavramını somutlaştırdığı gibi devletin uyguladığı hukukun da geçerlilik sınırlarının tartişmasız şekilde ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Tek vatan ve tek hukuk modern devletin tartişmasız temel unsurlarındandır.

Ulus-devlete muhalif görülebilecek bir diğer harekette ulus-altıcılık hareketidir. Ancak, söz konusu siyasi hareketi, doğrudan ulus-devlet kurgusuna karşıt bir siyasi hareket olarak değil de, sadece ulus-devlet’in somut düzlemde gözlenen türlerinden birisi olan üniter (tekil) devlet modeline karşıt bir akım olarak değerlendirmek daha doğru gözükmektedir. Daha başka bir deyişle, bölgeselcilik akımı ulus-devlet yapılanmasını değil, ulus-devlet üst kavramı içinde yer alan somut bir idari örgütlenme biçimini hedef almakta ve bu idari örgütlenme biçimine alternatif oluşturacak siyasi projeler üretmektedir.¹⁵⁴

Tüm bunlardan çıkartılacak sonuç, demokrasi günümüz dünyasında tartişmasız kabul gören en iyi yönetim biçimidir. Demokrasinin hayata geçirilmesi için de mutlak bulunması gerekli olan, ulusal egemenlik ilkesinin varlığıdır. Netice olarak, ister demokratik olsun ister olmasın tüm siyasi iktidarlar, meşruluk zeminlerini ulusal organ oldukları fikrine dayandırmak zorundadırlar.

¹⁵⁴ Erözden, s.130-131.

Bizce orta ve hatta uzak gelecekte bu fikri zeminin kaybolması imkânsızdır. “Ulus-devlet” de bu durumda tüm dünyadaki tartışmasız konumunu sürdürecektir.

Son söz olarak, tüm sorularına cevap aramayı sürdürürsem bu tez çalışmamı neticelendiremeyeceğimi bildiğimden çalışmamı bu aşamayla sınırlandırdım ancak, tezimin sınırı merakımın sınırı değildir. Bu sebeple de yaptığım bu çalışmada mutlaka eksiklerimin bulunduğunu ve bu eksiklerimi gidermek için daha fazla emek ve bilgi edinmem gerektiğinin bilincindeyim.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Anderson, Benedict. **Hayali Cemaatler**. (Çev). İskender Savaşır, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 1995
- Akal, Cemal Bali. **Sivil Toplumun Tanrısı**. Afa Yayınları, İstanbul: 1990
- Akal, Cemal Bali. **Yasa ve Kılıç**. Afa Yayınları, İstanbul:1991
- Akın, İlhan. **Kamu Hukuku**. 5.Baskı, İstanbul:1987
- Aydın, Suavi. **Modernleşme ve Milliyetçilik**.Gündoğan, Ankara:1993
- Balibar, Etienne ve Wallerstein. **İrk Ulus Sınıf**. 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 1995
- Bulaç, Ali. **Modern Ulus Devlet**. 1. Basım, İstanbul: İz Yayınları 1995
- Coşkun, İsmail. **Modern Devletin Doğuşu**. 1. Basım, İstanbul: Der Yayınları, 1997
- Erözden, Ozan. **Ulus-devlet**. 1. Baskı, Aralık, Ankara, Dost Kitapevi Yayınları, 1997
- Fukuyama, Francis. **Devlet İnşası**. (Çev) Devrim Çetinkasap, 2. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005
- Furtun, Ayşen. **John Austin'in Hukuk Ve Devlet Teorisi**. 1. Basım, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1997
- Giddens, Anthony. **Ulus Devlet ve Şiddet**. (Çev) Cumhur Atay, 1. Basım, İstanbul: Devın Yayıncılık, 2005
- Göze, Ayferi. **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**. 6. Basım, İstanbul: Beta Yayınları,1993
- Guehenno, Jean-Marie. **Demokrasinin Sonu**. (Çev). Mehmet Emin Özcan, 1. Basım, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 1998
- Guibernau, Montserrat. **20. Yüzyılda Ulus Devlet ve Milliyetçilikler**. (Çev). Neşe Nur Domaniç, 1. Basım, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1997
- Habermas, Jürgen. **Kamusalığın Yapısal Dönüşümü**. (Çev).Tanıl Bora, Mithat Sancar, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997

- Hobsbawn, E.J. **Milliyetler ve Milliyetçilik**. (Çev).Osman Akınpay, 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001
- Karakaş, Ayşe Işıl. **Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği**. İstanbul: Der Yayınları, 1993
- Mahçupyan, Etyen.“**Bir Demokrat Manifestoya Doğru**” **Osmanlı’dan Postmoderniteye**. 2. Basım, İstanbul:Yol Yayınları 1997
- Mahçupyan, Etyen. **İdeolojiler ve Modernite**. 2. Basım, İstanbul: Yol Yayınları, 1997
- Nalbant, Atilla. **Üniter Devlet**. 1. Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997
- Öymen, Onur. **Ulusal Çıkarlar**. 1. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005

Makaleler;

- Akçam, Taner.(1995) “ Kolektif Kimlik Üzerine Bazı Genel Tesbitler”, **Birikim Dergisi**, S(32)
- Aktan, Coşkun Can.(1999) “ Yeni Değişim Dinamikleri ve Devletin Yeni Rolü”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, S.(78,79,80,81,82,83,84,85,86,87)
- Aktaş, Ümit. (1997) “Kutsal ve Metafizik Bir Süreklilik:Devlet”, **Birikim Dergisi**, S(139,140,141,142,143,144)
- Alvin ve Toffler, Heidi. (1992) “21.yüzyıl Demokrasisi: Zamana Gelen Bir Görüş”, (Çev) Cem Ünal, **NPQ Dergisi Özel Sayısı**, Cilt 1#4, S.(16,17,18,19,20,21,22,23,24)
- Baker, Ulus. (1993) “Milliyetçilikler meselesi üzerine notlar”, **Birikim Dergisi**, S.(40,41,42)
- Bonner, Yelana.(1992) “ Her Milliyete Bir Devlet”, (Çev) İsmail Hakkı Yılmaz, **NPQ Dergisi**, S.(16,17)
- Bora, Tanıl. (1992) “ Milliyetçilik ‘mikro’mu, ‘makro’mu?”, **Birikim Dergisi**, S.(17,18,19,20,21,22,23)
- Bulaç, Ali. (1993) “Modern Devletin Totaliter ve Ulus Niteliği”, **Bilgi ve Hikmet Dergisi**, S(3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15)
- Bulaç, Ali. (1995) “ ‘Öteki’nin Kimliği ve İmajı”, **Birikim Dergisi**, S(76,77,78,79,80)

- Bulaç, Ali. (1998) “Modern Kamusalılık”, **Sözleşme Dergisi**, S(5,6,7)
- Çelik, Ömer.(1993) “Devletin Modern Doğası: İyi Siyasetten Etkin Siyasete”, **Bilgi ve Hikmet Dergisi**, S(31,32,33,34,35,36,37,38,39,40,41)
- Esgün, Uğur. (1999) “Makro İktidar, Mikro İktidar ve Hukuk”, **Birikim Dergisi**, S(25,26,27,28,29,30,31,32,33,34,35,36)
- Fuentes, Carlos.(1992) “Milletlerin Çözülüşü”, (Çev) İsmail Hakkı Yılmaz, **NPQ Dergisi**, S.(12,13,14,15,16)
- Gardels, Nathan. Gen. Yay. Yön. (1993) “Ulus Devlet Sonrasında DEMOKRASİ”, **NPQ Dergisi Özel Sayısı**, Cilt 1#4
- Gardels, Nathan. Gen. Yay. Yön. (1992) “Milliyetçilik Rüzgarları”, **NPQ Dergisi Özel Sayısı**, Cilt 1#3
- Habermas, Jürgen. (1999) “Meşruiyet dayanağı olarak insan hakları”, **Birikim Dergisi**, S(62,63)
- Heckmann, Lale Yalçın.(1995) “Ulus, millet, azınlık ve etnik grup”, **Birikim Dergisi**, S(81,82,83,84,85)
- Hobsbawm, Eric. (1992) “Ulusçuluk”, (Çev) Halil Berktaş, **Birikim Dergisi**, S.(109,110,111,112,113,114,115)
- İnsel, Ahmet. (1990) “ Ulusal Egemenlik Kavramı Üzerine Birkaç Gözlem”, **Birikim Dergisi**, S(19,20,21,22)
- Kadritzke Niels.(1992) “Milliyetçiliğin tarihe şaşırtıcı dönüşü”, (Çev) Deniz Cankoçak, **Birikim Dergisi**, S.(87,88,89,90,91,92,93,94,95,96,97)
- Karatepe Şükrü.(1993) “Batı Demokrasilerinde Parlamento Krizi”, **Bilgi ve Hikmet Dergisi**, S(65)
- Keating, Michael. (1995) “Azınlık Milliyetçiliği ve Devlet”, (Çev) Ertuğrul Başer, **Birikim Dergisi**, S(233,234,235,236,237,238,239,240,241,242,243,244,245,246,247,248)
- Kılıçbay, Mehmet Ali.(1997) “Devletin Yeniden Yapılanması”, **Doğu Batı Dergisi**, S(19)
- Kılıçbay, Mehmet Ali.(1998) “Kamusal Alan ya da Herkesin Herkes Olduğu Yer”, **Sözleşme Dergisi**, S(13)
- Kıvanç, Ümit. (1997) “Sahibinden ‘Devletin Kavram ve Kapsamı’”, **Birikim Dergisi**, S(27,28,29,30,31,32,33,34,35,36,37,38,39,40,41,42,43,44,45)

- Kural, Sevda Alankuş. (1995) “Yeni Hayali Kimlikler ve Yurttaşlar Demokrasisi”, **Birikim Dergisi**, S(86,87,88,89,90,91,92,93,94,95,96,97,98,99,100,101)
- Nicolaidis, Dimitri. (1993) “Ulusal kimlik üzerine düşünmek”, (Çev). Özlem Nudralı, **Birikim Dergisi**, S.(72,73,74,75,76,77,78,79,80)
- Oran, Baskın. (1993) “Milliyetçilik nedir, ne değildir, nasıl incelenir?”, **Birikim Dergisi**, S.(43,44,45,46,47,48)
- Ortaylı, İlber. (1997) “Devlete Nasıl Bakmalı?”, **Doğu Batı Dergisi**, S(10)
- Öğün, Süleyman Seyfi (1992) “ Modernite, liberalizm ve milliyetçilik”, **Birikim Dergisi**, S(33,34,35,36,37,38,39)
- Peker, Bülent. (1992) “Ulusal sorun ve toplumsal proje”, **Birikim Dergisi**, S.(49,50,51,52,53)
- Sancar, Mithat.(1998) “Yasallık ile meşruluk geriliminde hukuk devleti”, **Birikim Dergisi**, S.(36,37,38,39,40,41,42,43,44)
- Sandel, Michael. (1992) “Ulus Sonrası Demokrasi Elektronik Bonapartizme Karşı”, (Çev) Sevinç Kabakçıoğlu **NPQ Dergisi Özel Sayısı**, Cilt 1#4, S.(6,7,8,9,10,11,12,13)
- Taner, Akçam. (1992) “Ulusal meseleye bir kolektif kimlik sorunu olarak yaklaşmak”, **Birikim Dergisi**, S.(24,25,26,27,28,29,30,31,32)
- Touraine, Alain. (1993) “Devlet ve ulusal sorun”, (Çev). Nilgün Tatal-Küçük, **Birikim Dergisi**, S.(116,117,118,119,120,121,122)
- Urquhart, Brian.(1992) “ Toprak Bütünlüğü Kutsal Değildir”, (Çev) Nejat Bayramoğlu, **NPQ Dergisi**, S.(28,29,30,31)
- Üstel, Füsün.(1997) ”Devlet-Sivil Toplum-Kamusal Alan”, **Birikim Dergisi**, S(129)
- Waterman, Stanley. (1995) “Bölünme ve Modern Milliyetçilik”, (Çev) Osman Akınhay, **Birikim Dergisi**, S(249,250,251,252,253,254,255)
- Yaşın, Mehmet. (1995) “Vatan çevresinde dolanan bir edebiyat ulus dışına çıkabilir mi?”, **Birikim Dergisi**, S(191,192,193,194,195,196,197,198,199)
- Yıldırım, Ergün. (1993) “Modern Ulus Devlet” **Bilgi ve Hikmet Dergisi**, S(42,43,44,45,46,47,48,49,50,51,52)